

בסייעתא דשמיא

מאמר מערכת**הערכות לשנת השמיטה הבעל"ט**

ההערכות העיונית והמעשית לקראת שנת השמיטה מחויבת המציאות היא לכל יהודי החפץ ביקר והמהדר במצוות ה', וכשם שכתבו הקדמונים שאי אפשר לאדם לשמור שבת כהלכתה אלא אם כן למד הלכות שבת, כך הדבר בהלכות שביעית. ומילתא דמסתברא שכשם שכתבו חז"ל והפוסקים שיש לעסוק בהלכות החג קודם לחג ל' יום, כך גם קודם שנת השמיטה יש ללמוד הלכות שמיטה. שהרי הלכות שביעית הלכות מרובות הם.

וכבר כתבו רבותינו בעלי התוספות ז"ל (סוכה לט א): "ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית שצריך לנהוג בהן קדושת שביעית". כך בקדושת שביעית בלבד. ונוסף הנהגת פירות שביעית – מדרך הפקרת השדה, אופן לקיטת הפירות ואסיפתן הביתה, איסור סחורה בהם, גדרי איסור ספיחין וכו', כל שכן אדם שיש לו שדה או גינה, שבנוסף צריך לדעת גדרי מצות שביתת הארץ ואיסור עבודתה ועבודת האילן בשביעית, והכנת השדה והאילן מערב שביעית כדי שלא יאלץ לעבוד עבודות שימור בשביעית וכו'. ואם לא יתכונן לזה וילמד האסור והמותר היאך ירוץ ולא יכשל חלילה. וכתב הר"ן בתשובה "שאפילו בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול, ועל אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות בדרכי התורה". עכ"ל הטהור.

ומה נכון וראוי לקבוע שיעורים בכל אתר ואתר בהלכות אלו, ואין די באר בדיעת ושמיעת הוראות כלליות הנאמרים בכינוס זה או אחר, עם כל מעלתם וחשיבותם לעורר וליידע, כיון שהלכות שביעית הלכות מרובות הם בפרטים ופרטי פרטים, ואין לך בעל שדה או גנה שאינו צריך לידע כמה פרקים ופרטים רבים בגדרי עבודת הקרקע וספיחין וכו', וכך הרי דרך

ישראל הכשרים ועליהם חכמי ישראל הע"י מעולם לדרוש ברבים ולהזהיר בהלכות הנצרכות.

אף אנו ב"מכון למצוות התלויות בארץ" רואים עצמינו מחויבים בדבר, ואין אנו בני חורין להבטל מעסק קדוש זה ולעסוק בדברים אחרים, וזה מכבר עוסק המכון בהכנות לקראת שנת השמיטה בהכנת ספרי הלכה והדרכה לתלמידים לחקלאים ולגננים הפרטיים והצבוריים, ובהכנות מעשיות של דרכי אספקת תוצרת חקלאית לציבור המהדרין, "אוצר בית דין", מצעים מנותקים, הדרכת משתלות, חקלאים, גננים ועוד. ולה' נשא תפלה שחפץ ה' בידינו יצלח ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולבל תצא תקלה מתחת ידינו. אמן.

גליון 70-69 עוסק:

- ❖ כלים שנמלח בהם בשר כשר, האם מותר למלוח בהם בשר חלק. מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א.
- ❖ צמח תבלין שנגמר ופסקו להשקותו קודם שמיטה ונלקט בכניסת השמיטה, האם יש לנהוג בו קדושת שביעית. יו"ר המכון הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.
- ❖ ישראל שקיבל מגוי פירות מחוברים במתנה ומרחום הגוי והישראל יחדיו. העורך.
- ❖ בעניני כלאיים: כלאיים בכרם צעיר. הזורע שורת ירק ושורת תבואה כמה צריך להרחיק ביניהם. הנ"ל.
- ❖ שביעית במיני צבעין לאדם - בירור ד' רש"י והרמב"ם. הדלקת הנר משמן שנקנה בדמי שביעית. הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א.
- ❖ הישובים אופקים, שדרות ונתיבות והסמוכים להם האם הם מכיבוש עו"מ ועו"ב. הרב יחזקאל מוצפי שליט"א.
- ❖ סקירה על ספר חדש "תולעת שני" כרך ב', מפרי עטו של יו"ר המכון הרה"ג רש"ז רווח שליט"א.

**ביקרא דאורייתא
העורך**

מו"ר הגאון רבי **שלמה משה עמאר** שליט"א
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

כלים שנמלח בהם בשר כשר האם מותר למלוח בהם בשר חלק

בשני בשבת כ"ד בשבט התשס"ז

לכבוד

הרב **יצחק הכהן רבין** שליט"א
רב שו"ב בעה"ק ירושלים ת"ו
וכעת בבאיה בלנקה ארגנטינה

במסגרת עבודתו במלאכת הקדש של השחיטה, מולחים חלקי פנים בארגזים של פלסטיק מחוררים, או על גבי מיכלים מנירוסטה מחוררים, ומולחים בהם גם הכשר וגם החלק בכל יום, וכותב, והרי מליח כרותח, ובפרט ששוחה שם שעה שלמה, ואיך נתיר למלוח עליהם גם כשר וגם חלק, והרי לדעת מרן הבשר שאינו חלק הוא אסור, וא"כ נאסר הכלי. עכת"ד.

ובאמת אין בזה חשש, דדבר ידוע שמולחים בכלי מנוקב, ואין שום חשש, ואם היה חשש שהמליחה מבליעה דם בכלי אפילו שהוא נקוב, והמליחה שאחריה מפליטה מן הדם הבלוע בכלי, היינו אוסרים גם בכשר אחר כשר, או גם בחלק אחר חלק, שהרי נבלע שם דם בעין, ועתה חוזר ונפלט מן הכלי ע"י המליחה שאחריה ונבלע בבשר שמולחים, ואע"ג דאידי דטריד למפלט לא בלע, מ"מ אם ישהה שם עד שיגמור לפלוט, היה ראוי לחוש אפילו לאותו בשר עצמו, שאז יחזור ויבלע ממה שנפלט מן הכלי.

אך באמת קי"ל דיש מליחה לכלים רק להבליע, אבל אין בכוח המלח להפליט את הבלוע בכלי. ועיין ביו"ד (סימן ס"ט סט"ז) וז"ל, ואם מלח בכלי שאינו מנוקב, אסור להשתמש באותו כלי בדבר רותח. וכתב הרמ"א ז"ל בהגה, ואם נשתמש בו בעי קליפה אם הוא דבר יבש, ואם הוא דבר לח בעינן ס' נגד הקליפה מן הקערה. עכ"ל. ומשמע דגם במה שאמרנו שהמלח מבליע בכלי, מ"מ אינו מבליע בכל עובי הכלי, אלא רק כדי קליפה ותו לא.

וכן הוא בש"ע א"ח (סימן תנ"א ס"י) וז"ל, סלים שמולחים בהם הבשר יש שמצריכים להם הגעלה, ויש מי שחולק, ונראין דבריו. והרמ"א כתב וטוב להגעילן, או לקנות חדשים. עכ"ל.

וע"ש במפרשים בכל זה. ובכה"ח (אות קו"ל) כתב בשם האחרונים, ודע דמליחה בכלים מבליעה כדי קליפה ולא יותר, וא"כ אם מלחו חמץ בכלי ואח"כ שימשו בו בחמין עד הלילה מותר, דיש בתבשיל ששים נגד הקליפה, ובפסח אסור. וע"ש (אות קל"ד) ע"ד הרמ"א שכתב וטוב להגעילן, שכתב ופשוט דאם מלחו עליהם בלי הגעלה שרי, כמ"ש סעיף כ"ז, ועוד דאין מליחה לכלים, ר"ל דאין מליח כרותח כ"כ להפליט מן הכלי מה שבלוע בתוכו. כמ"ש ביו"ד (סימן ק"ה סי"ב) בהגה שם.

וכתב הט"ז ביו"ד (סימן ס"ט) והא דאמרינן אין מליחה לכלים, פי' הבי"ש בשם הגהת שערי דורא, דאין הנכנס לתוכו יוצא ע"י מליחה, אבל ע"י בישול יוצא, דנהי דמליח כרותח, פי' כרותח דצלי, אבל לא כמבושל. עכ"ל. וע"ש עוד בט"ז ובש"ך. נמצא דע"י המליחה יכול להבליע בכלי, ועל כן אסור להשתמש בו אח"כ ברותח, אבל להפליט אין כוח במלח להפליט בכלי, וכמ"ש בשם הבי"י.

וכל זה הוא בכלי שאינו מנוקב, אבל כלי מנוקב בכלל לא בולע ע"י מליחה, משום דהדם משרק שריק, וכמ"ש בש"ע שם (סעיף י"ז) וז"ל, אבל בכלי מנוקב מותר לאכול בו אפילו רותח, ויש אוסרין ברותח. וכתב בהגה, ויש לזהר לכתחילה, ובדיעבד מותר. עכ"ל. וכתב הש"ך (ס"ק ס"ט) מותר לאכול בו אפי' רותח, משום דכיון דהכלי מנוקב לא בלע מידי, דמשרק שריק. עכ"ל. וכן מפורש בט"ז (ס"ק מ"ב). ועיין כה"ח (אות רס"ט) דמנהג ישראל שלא להשתמש כלל בכלי שמולחין בו, לא רותח ולא צונן. ע"ש. אך מ"מ לא שמענו ולא ראינו שלא למלוח בו, וע"כ גם אין לחלק בין חלק ללא חלק.

ועיין עוד בכה"ח שם (אות רנ"ג) דאם מלחו ע"ג קערה כפויה, אינה נאסרת משום דדם משרק שריק ונופל. כ"י בשם ספר המצות. פר"ח אות נ"ג ועוד. ע"ש. וק"ו בכלי מנוקב שלא נאסר, שהרי הכלי מנוקב ולא בלע, דמישרק שריק, ומותר להשתמש בו אפי' ברותח ממש. כסתמא דמין. אבל למלוח עליו פשיטא דשרי לכ"ע, דהמחלוקת שהזכיר מרן ז"ל, הוא רק אם מותר להשתמש בו רותח ממש, ובזה ג"כ סתם להתיר, וגם הרמ"א ז"ל לא כתב אלא לזהר לכתחילה, אבל לגבי מליחה מותר לכ"ע לשוב ולמלוח בו. ועוד דכאן זה לא רותח ממש, רק מליח שאין בו כוח

להפליט, והוו תרתי לטיבותא, ואין אומר ואין דברים שאין לחוש להחמיר בחלק
אחר כשר וכיוצ"ב.

ועיין עוד בהגה (סוף סעיף ט"ז) דמתיר למלוח בשר, בכלי שמלחו בו כשהיה שלם
בלא נקבים, ע"י שינקבו הכלי ואח"כ ימלחו בו בשר, או אפילו בלא נקיבה אם
הבשר כבר שהה במליחתו והודח (ב"י בשם הגהת ש"ד וארוך). וכתב הט"ז (אות מ')
אבל מותר לחזור ולמלוח, הטעם דאין מליחה לכלים, כמ"ש בסמוך משם הגהת ש"ד.
והיינו למ"ש לעיל אות ט"ל הנ"ל. וכ"כ הש"ך (ס"ק ס"ז) דהתורת חטאת כתב הטעם
בשם או"ה, דאין מליחה לכלים להפליט מה שבתוכו ע"י מליחה, וכן הוא בהגהש"ד
(סי' י"ז) והביאם הב"י. וע"ש. ועוד יעויין בכל נושאי כלי הש"ע שם באורך, ויש מקום
לפלפל ולסלסל עוד בזה. אך נידון זה הוא פשוט דאם במלח בכלי שאינו נקוב מותר
לנוקבו ולמלוח בו שוב, ק"ו בן בנו של ק"ו בזה שמולח בנקוב נקבים נקבים רבים
מאד, כידוע באותם ארגזי פלסטיק, שהפרוץ מרובה על העומד, על אחת כמה וכמה
דאין בזה עוד שום מקום לחוש ולחזור ולמלוח בין כשר ובין חלק, דאין שום חשש
שיבלע ע"י המליחה מן הבלוע בגוף הכלי, ובפרט דע"י שמלחו בו כשהוא נקוב
מלכתחילה אזי אין כאן בליעה בכלל, והכל מותר דהרי התירו לאכול בו אפי' רותח
וכנ"ל.

שו"ר בכה"ח (אות רס"ב) דמותר לחזור ולמלוח בה בשר אחר שנקבוה, וז"ל, משמע
דגם לדעת י"א (ברמ"א) דאסור להשתמש בה בצונן בלא הדחה, מותר לחזור
ולמלוח בה בשר לאחר שנקבוה. וה"ד בשר משום דאורחיה בהדחה קודם שיתנוהו
בקדרה, אבל שאר דברים אפילו צוננים אסור לדעת י"א, דבעי הדחה אח"כ, דחיישי'
שמא ישכח ולא ידיח. ש"ך (ס"ק ס"ז) פר"ח (אות נ"ו) חו"ד, וחכ"א. ובאות רס"ג שם
כתב, דגם בכלי חרס מותר לחזור ולמלוח בו אחר שנקבוהו. או"ה. וכן משמע מהר"ן.
וע"ש.

עוד אוסיף ואומר דהנה מי שהחיה את דין "החלק" בזמן הזה הוא מרנא ורבנא גדול
הדור בעל יבי"א שליט"א, כידוע ומפורסם, אשר זה למעלה מחמשים שנה
שהוא צווח ככרוכיא בכל עיר ועיר, ודבריו עשו פירות ופ"פ, עד שכיום כל החרד
לדבר ה' מקפיד לאכול רק חלק, כדי לחוש לדעת מרן ז"ל בעל הש"ע והב"י, שכל
הפורש ממנו כפורש מן החיים, ועיין מ"ש ביבי"א ח"ה (חיו"ד סימן ג') דבתשו'
הרשב"א אמר להתרחק מזה מאד, ומי שממשמש באצבעותיו בריאה אנו מסלקין
אותו מן השחיטה לאחר התראה, ואין להקל בזה כלל. וכתב הרשב"ץ בספר יבין

שמועה משם הרשב"א, שכל העושה כן כאילו מאכיל טרפות לישראל, ושכ"כ בא"ח ובכל בו, וכ"פ בש"ע (סי' ל"ט ס"י) שכל הנוהג כן כאילו מאכיל טרפות לישראל. וע"ש. שהחכ"א בס' שערי צדק כ' שהמנהג בא"י במיעוץ ומשמוש ללכת אחר הש"ע שאסר. וגם האשכנזים כופין אותם בזה כהש"ע משום לא תתגודדו, וכ' בבינת אדם הטעם, דא"י היא אתריה דהרמב"ם והש"ע, ומי יתן והיו מבטלים מנהג זה גם בחו"ל ואיך יעלה בדעת לנהוג כן בא"י. והיה ראוי שיתקבצו כל החכמים לגדור גדר וכו'. ע"ש. והרב נר"ו האריך הרבה בחומר הענין הפלא ופלא, וכתב שחובה קדושה מוטלת על הת"ח הספרדים שבדור לעורר את העם בדרשותיהם, לבל יאכלו בשר שאין עליו חותמת "חלק".

ובאות ב' שם הביא דברי שו"ת דבר שמואל אבוהב (סי' ש"ך) בספרדים שהולכים לערי אשכנז אם יכולים לאכול משחיטתן, וכתב דאם לא ידוע שהיה סרכא אין להחמיר, דבדיקת הריאה היא מדרכנן, ואם נטלה זאב הבהמה מותרת כמ"ש בש"ע (סי' ל"ט ס"ב) וכ"ש בזה דהוי ס"ס, שמא לא היתה ריעותא, ושמא הלכה כהמכשירים. וע"ע מזה באורך ה"א שצריך לברר, ויש חולקי' ע"ז. ע"ש. ועיין עוד באות ג' שם בכל זה באורך גדול.

ובסוף כתב בזו הלשון: מסקנא דדינא שיש להתיר למי שנזהר לאכול בשר חלק בלבד, לסעוד על שלחנו של מי שאינו נזהר בזה ואוכל בשר כשר, מן הבא בידו, ובפרט במקום סעודת מצוה. עכל"ה.

וא"כ בודאי שאין לנו לחושבו כטרפות ממש ח"ו, ולחפש חומרות יתירות בענין המליחה. ולמעשה אין אנו צריכים לכל זה בעניננו, דכאן אין חשש איסור כלל ועיקר, וכמו שביארתי לעיל בס"ד ופשוט.

בברכת התורה

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב איזורי במ.א. גזר ויר"ר המכון

צמח תבלין שנגמר ופסקו להשקותו קודם שמיטה ונלקט בכניסת השמיטה, האם יש לנהוג בו קדושת שביעית

יט שבט תשס"ז

לכבוד
מר נפתלי אמיר
מנכ"ל חב' תבליני הגליל
שלום וברכה!

הריני לאשר קבלת מכתבך ובו שאלתך על צמח הפפריקה שמגדלים עבורכם
בכפר מסריק. ולפי התכנון הוא אמור לחקטף שבוע לאחר ראש השנה.
ושאלתכם באם יש לנהוג בו קדושת שביעית.

ובכן, כבר בשנת השמיטה הקודמת תשס"א, דנתי בשאלה זו, ובתשכתי זו אביא
שוב את עיקרי הדברים.

ראשית אתאר את המציאות כפי שכתבת במכתבך. אתם מתכננים את גידול
הפפריקה באופן כזה שבר"ח אלול אתם מפסיקים להשקות את הצמח
לחלוטין. בחודש אלול הצמח כיון שהוא ללא מים הוא מתייבש ומאדים. ועד שבוע
לאחר ראש השנה [של שמיטה] מסתיים הקטיפ של הפפריקה.

הנה צמח הפפריקה נידון כירק לכל עניני מצוות התלויות בארץ, וקיי"ל להלכה
שבירקות אזלינן בתר לקיטה, הן לענין קביעת שנת המעשר לאיזה שנה הוא
שייך ואם יש לעשרו מעשר שני או עני, או אפילו בשתי שנות מעשר שוות ג"כ
קיי"ל שאין מעשרין משנה אחת על חבירתה. וכן לענין שביעית על מנת לידע אם
יש בירק זה דיני שמיטה אם לאו, ושייך הוא לשיטת, וכל שנלקט בשביעית דיני
שביעית חלים עליו, ולכאורה א"כ בנידו"ד שהירק נלקט בשביעית, י"ל שדיני
שביעית חלין על הנלקט.

אולם בהאי דינא של לקיטה אין הדברים כפשוטם, וכבר דנתי בזה בספרי קצירת
השדה - תרו"מ, ובספרי שביתת השדה - שביעית, ובספרי שו"ת חלקת
השדה - ח"א, ואשוב ואביא הדברים בקצרה.

שנינו בגמרא במס' ראש השנה (י"ג ע"ב) "ירק בתר לקיטה", ובהמשך למדה זאת הגמ' מהנאמר בתורה "באספך מגרנך ויקבך", עי"ש. [והלימוד הוא הן לענין מעשר והן לענין שביעית, אלא שלענין מעשר, כיון שירק עישורו מדרבנן, הפסוק הוא רק אסמכתא בעלמא, וכ"כ בתוס' שם בד"ה מה גורן ויקב, עי"ש].

ומהו הנקרא לקיטה, כתבו בתוס' שם בד"ה אחר גמר פרי, שהכוונה בתר גמר פרי, ומה שכתב לקיטה היינו כיון שלקיטה היא תכף לגמר פרי. עכ"ד. נמצינו למדים שדעת התוס' שאין הכונה לקיטה ממש, אלא בתר גמר פרי והוא השלב הקובע. וממילא לדעת התוס' אם גמר הפרי היה בשנה השישית, אף אם הלקיטה בפועל היתה בשביעית, דין הירק כדין יבולי שנה שישיית וחייב במעשרות ואין בו דיני שמיטה. וכדעת התוס' כן כתבו ברשב"א ובריטב"א על הסוגיא שם.

ואולם רבינו הרמב"ם רוח אחרת עמו וס"ל שאזלינן בתר לקיטה בפועל ואפילו שנגמר לגמרי בשנה הקודמת, וז"ל הרמב"ם בהל' מעשר שני (פ"א ה"ד): "הירק בשעת לקיטתו עישורו, כיצד אם נלקט ביום ר"ה של שלישית אע"פ שבא לעונת המעשרות ונגמר בשניה מפרישין ממנו מעשר עני". עכ"ד. הרי להדיא שדעת רבינו הרמב"ם דלא כאותם הראשונים הנ"ל, אלא שאזלינן בתר לקיטה ממש ולא אחר גמר פרי. וכדעת הרמב"ם כ"כ המאירי והר"ן על הסוגיא במס' ר"ה שם. (ועו"ע ברמב"ם הל' שמו"י פ"ד הי"ב ובנו"כ שם).

ועוד שנינו בגמ' במס' ר"ה (יב ע"א), ת"ר ליקט ירק ערב ר"ה עד שלא תבא השמש, וחזר וליקט משתבא השמש, אין תורמין ומעשרין מזה על זה וכו'. עכ"ד הגמ'. והשתא יש לבאר כל מר כדאית ליה, לדעת הרמב"ם וסיע' פירוש הדברים כיון שהולכים אחר לקיטה הדברים פשוטים, כיון שהלקיטה היא הקובעת, לכן יש שינוי בדקות מועטות של שקיעת השמש, ושני הקטיפים נחשבים כשתי שנים נפרדות. ולדעת התוס' וסיעתו צ"ל שהקטיפ השני של אחר ששקעה השמש מדובר שקטף קודם שנגמר פריו, ולכן אז הלקיטה בפועל היא הקובעת, (וע"ע מש"כ בשו"ת חלקת השדה ח"ב תרו"מ סי' כב בד"ה ומידי דברי בו).

והנה מחלוקת ראשונים זו כבר הוכרעה הלכה למעשה ע"י מרן השולחן ערוך בהל' תרומות ומעשרות (יו"ד סי' שלא סעי' קכו) שפסק כדעת הרמב"ם שהולכים בתר לקיטה בפועל, וכן עיקר להלכה ולמעשה (ועי' חזו"א שביעית ז, טז, שראוי להתנות), ובפרט לדין שאזלינן בתר דעת השו"ע, וכ"ז הן להקל והן להחמיר.

והנה טעם הדברים שירקות שונים והולכים בהם בתר לקיטה הבאנו לעיל שהגמ' דורשת את זה מהנאמר גבי גורן ויקב ולמדה הגמ' מה גורן ויקב מיוחדין

שגדלין על מי שנה שעברה וכו', יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה וכו'. ומפרש רש"י שם שירק שדרכו ליגזז צריך להשקותו תמיד. וכן ביאר הש"ך על דברי מרן השו"ע בסי' של"א (ס"ק קמ"ג) שהטעם שירק בשעת לקיטתו עישורו, הוא כיון שגדל על כל מים ויונק לחות בכל עת עד שלוקטין אותו. עכ"ד. הרי לך שזה עיקר הטעם שכיון וירק עד הלקיטה בפועל ממשיך לינוק לחות [ואף אם הפסיקו להשקות עדיין יונק מן הלחות שבאדמה], לכן הזמן הקובע הוא הלקיטה.

והנה עפ"י יש לומר שאם ברירא לן שאין כל לחות באדמה, או שאין הצמח יונק כלל, וכגון שיבש מקום חיבור הירק לצמח, ורואים שאיננו יונק כלל, א"כ אין כאן כל מעלה ללקיטה, וזיל בתר טעמא, ובכה"ג גם הרמב"ם ומרן השו"ע יודו שכיון ואין כל יניקה הרי הזמן הקובע הוא תום זמן היניקה, ובדאי שהוא זמן רב אחר גמר הפרי, שכן ברור שאף אחר תום זמן גמר הפרי עדיין לא יבשים עוקצי החיבור, ורק לאחר זמן רב שאין כל לחותית לינוק מתייבשים העוקצים, ואזי גם רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע יודו שאין חשיבות ללקיטה בפועל.

וידוע שכך כתב מרן החזו"א זיע"א (שביעית כז, ז) שאם יבשו העוקצין באופן שאין חיבורן חיבור, אין צריך לקיטה ממש, שהוי כנלקטו כבר¹.

¹ יל"ע בזה לדעת הרמב"ם בהל' שבת פ"ח ה"ד ומרן השו"ע באו"ח סי' של"ו סע' י"ב, שפסקו דעל פירות יבשים לגמרי המחברים לקרקע חייב משום תולש, אע"פ שהם כעקורים לענין טומאה. ע"ש. ופליגי אתוספות שבת קנ"ב ע"ב. וע"ש בביאור הלכה. ובנדו"ד צ"ב להיכי מדמינן לה, לשבת או לטומאה. ויעויין באליהו רבא שם שסובר דדין השו"ע הוא רק כשהאילן לח, אבל אם גם האילן יבש אין בו משום תולש. וכן משמע מהמג"א שם ס"ק י"ד, שכתב שבעשבים יבשים אין בהם משום תולש גם לדעת השו"ע. הא מיהא כל שאינם יבשים, אפי' אינם צריכים כלל לארץ ס"ל שדינם כמחובר ויש בו משום תולש. אלא שמדברי החזו"א משמע שמדמה נדון דידן לטומאה ולא לשבת. וטעמו כנראה משום דס"ל דלענין שבת דיינינן כל המחובר לקרקע כקרקע, אבל לענין טומאה אזלי' בתר חיבור בפועל, וכל שהוא יבש אינו יונק אינו חיבור לטומאה והו"ה לתרו"ם ושביעית. ועי' מ"ש בזה במנחת יצחק ח"י סי' קי"א. אמנם צ"ב בדבר דמצינו דלענין מעשרות מחובר אינו כטומאה כלל, שהרי עציץ נקוב אפי' המונח ע"ג יתדות הגדל בו חייב במעשרות מן התורה, משום שיונק מן הקרקע, וכן הדין בשבת. אע"פ שאינו חיבור לטומאה [עי' בתשו' מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א בתנו"ש גליון 64, ובדברי הגר"ח שהביא שם בעמ' יא]. וא"כ גם בנדו"ד יותר יש לדמותו לשבת מלטומאה אם מסוגל לינוק מן הקרקע, אפי' שאינו צריך כלל לקרקע ומתחיל להתיבש. ורק אם יבש כולו לגמרי ואינו מסוגל לינוק אז הוא דיש לדנו כתולש. אלא שלענין שנת המעשר ושביעית נקט הרמב"ם "נגמר" ולא מחובר, ואפשר שאם באמת אינו יונק

ועוד אוסיף דבר במחלוקת הראשונים הנז' לעיל אודות ירק בתר לקיטה, שהזכרנו שדעת התוס' וסייעתיה שאזלינן בתר גמר פרי, ולדעת רבינו הרמב"ם וסיע' אזלינן בתר לקיטה. אולם מלבד זאת מצאנו מחלוקת ראשונים מהו השלב שבו נאסרים הירקות משום ספיחין, ואימתי מותר משום ספיחין אך קדוש בקדו"ש, ואימתי שניהם לא. דעת התוס' (בר"ה שם בד"ה ולשביעית, ובמס' קידושין דף ב ע"ב בד"ה ולא תרוג) שאם נגמר פריו בשישית (ובמס' קידושין ס"ל להתוס' שאף אם רוב גידולו בשישית) אין בו לא קדו"ש, ובודאי לא איסור ספיחין, וכן דעת הר"ש עמ"ס שביעית (פ"ט מ"א), ואם גדלו בשישית והמשיכו לגדול בשביעית, הרי שהם קדושים בקדו"ש אך אינם אסורים באיסור ספיחין, אולם אם כל הגידול היה בשביעית (ויש מהראשונים שס"ל שאף ברוב גידולו בשביעית) אזי הוא אסור משום ספיחין. ומאידך דעת רבינו הרמב"ם שדין ספיחין ודין קדושת שביעית חד הם, וכל שליקטם בשביעית אף שנגמר פריים בשישית אסורים הירקות משום ספיחין וקדושים הם בקדושת שביעית. וכך למד להדיא בדעת רבינו הרמב"ם מן הכסף משנה (בהל' שמו"י פ"ו הי"ב). וכך ס"ל הלכה למעשה הגאון בעל האור לציון בפ"ה בביאורים לתשובה א, ועל המשניות שביעית פ"ב משנה י'. ובחידושים על הרמב"ם בפ"ד הי"ב והי"ח עי"ש.

אולם דעת החזו"א זיע"א שאף לדעת הר"ש שבנגמר הפרי בשישית אין קדו"ש אם ליקטן בשביעית, היינו מן התורה, אולם מדרבנן יש קדו"ש שגזרינן אטו אותם שלא נגמרו אלא בשביעית, וכך כתב בחידושו עמ"ס שביעית סי' ט ס"ק א - ב וכ"כ בסי' כז ס"ק ז. [אלא שיש לעי' מנ"ל לחדש גזירה מדעתינו שלא הוזכרה באף מקום ואף לא בראשונים ז"ל, ובודאי שבדברי התוס' בקידושין הנז' שהתיר אף בסחורה מוכרח שאף קדו"ש מדרבנן אין כאן. ובאמת שכך כתב להדיא הגר"א קוק זצ"ל בספרו שבת הארץ (פ"ד הי"ב) שלדעת התוס' והר"ש אם כולו גדל בשישית אף שנלקט בשביעית, אין בו דין שביעית לכל דבר]. ואילו לדעת הרמב"ם ס"ל להחזו"א שאם נגמרו בישולם בשישית לגמרי ורק נלקט בשביעית גם הרמב"ם יודה שאין בזה ספיחין אלא קדו"ש בלבד, ואם הוסיפו לגדול אף מעט בלבד ונלקטו בשביעית, אסורים הירקות משום ספיחין. והוכיח דבריו מדברי הרמב"ם בפ"ד הי"ט בדין הלוקף והבצלים. עי"ש. ועי' באור לציון הנז' שדחה דבריו. והלכה למעשה דעת הרב פאת השולחן (כב, ג) וכן דעת החזו"א הנז' שכיון וספיחין הוא איסור דרבנן ע"כ ספיקו להקל, ונקטו כדעת שאר הראשונים ולא כדעת הרמב"ם. ובספרי שביתת

בפועל כלל ואין הקרקע מסוגלת לחדש בו דבר ואין לו כלל תועלת מחיבורו, ואדרבא הולך ומתייבש, אע"פ שדינו כמחובר אין הולכין בו בתר לקיטה. וצ"ע כעת. **העורך**.

השדה (פט"ז סעי' יד) הבאתי שכן הכרעת מרן הראש"ל שליט"א, וכן הכרעת הגאון נאמ"ן ס"ט שליט"א ועוד מרבתינו הספרדים, וכפי שציינתי שם. אולם דעת האור לציון שלכתחילה יש לחוש לדעת הרמב"ם, אם לא במקום הצורך היכא דלא אפשר. ועוד הוסיף באור לציון שם שאפשר שבירקות המתקלקלים באדמה שנשארים שם מעבר לזמן הקטיפה, שלא יהיה בהם איסור ספיחין, אף שנלקטו בשביעית.

ואמנם כל הנ"ל איירי כשעדיין יונק הפרי לחות מן האדמה ולכן יש לילך אחר זמן הלקיטה, וכן"ל בדברי רש"י עמ"ס ר"ה וכביאור הש"ך על מרן השו"ע, שכיון ועד הלקיטה הוא יונק יש לילך אחר תום זמן היניקה שזהו שעת הלקיטה, אולם אם הצמח הפסיק כלל מלינוק מן האדמה, אין כל טעם לילך אחר לקיטה, אלא אחר זמן שנסתיימה היניקה שמאז הוי כלקוט.

ובאמת שיש לדון בכ"ז מדין בצלים הסריסים שמנע מהם מים שלושים יום לפני השמיטה, שדינם כפירות שישית אף שלקטם בשביעית, והוא סוגיא ערוכה במס' ר"ה דף יד ע"א, וכ"פ הרמב"ם בפ"ד הי"ז, ועי' ברש"י שם עמ"ס ר"ה בד"ה איכא ביניהו, שכתב שד"ז לא נאמר בשאר ירקות כיון שבטלה דעתו, אך לכאורה בירקות שכך הרגילות דינם כבצלים, ועי' בפ"י הר"ש סירילאו על המשנה שדחה דברי רש"י והוכיח שה"ה בכסבר שמנע ממנו מים שלושים יום קודם ר"ה, וא"כ ה"ה בשאר ירקות. ועו"ע בדברי הכס"מ על הר"מ, ורבים תמהו שדבריו סתומין, ועי' מה שביאר בדבריו בפ"י קול הרמ"ז על המשנה. וע"ע בפ"י המשנ"ר על המשנה. ודוק.

ובאמת שעפ"י הנז' לעיל יש להורות הלכה למעשה שהבצלים בתחילת שנת השמיטה אין בהם כל חשש שביעית, ואף אם ילקטו אותם מן האדמה אחר ר"ה, שכן המציאות כיום שכבר בחודש השישי למנינם [כשלשה חודשים קודם השמיטה] פסקו מלהשקות הבצלים, ואין להם כל חיבור ויניקה מן הקרקע בחודש תשרי תחילת שמיטה [וכל התועלת למטרת איחסון במידה ולא ירד גשם], ולכן למעשה בלוח זמנים שהו"ל על ידי המכון למצוות התלויות בארץ נקטנו לחשוש לקדו"ש בבצל רק החל מתחילת חודש כסלו שנלקט חדש בערבה, ולא כאותם שנקטו לחשוש לקדושת שביעית מג' בתשרי, שאינו נכון ע"פ האמור.

וכעת נשוב לנידון השאלה בפפריקה, שהנה מחו"ד שקיבלנו מכמה מגדלים וכמה אגרונומים כתבו כולם כאחד שטרם כניסת השמיטה הצמח מתייבש וקמל, ומהמחסור במים העלים מתייבשים והפרי נופל לאדמה, ע"כ לשון המכתב של אנשי המקצוע כפי שהועבר על ידם. ובאמת שהדברים ידועים שכך המצב בפפריקה. א"כ צ"ל שכאן לא רק שגמר הפרי היה ודאי קודם שמיטה [ואזי לדעת חלק מן הראשונים אין כאן כל קדו"ש כלל וכאמור], אלא אף מקום החיבור יבש והפרי נופל

מחמת זה, וא"כ לכו"ע זה זמן הקובע את השנה ולא הלקיטה בפועל, וא"כ אף לדעת הרמב"ם אין זה נחשב אלא מפירות ששית ואינו קדוש בקדושת שביעית, וכ"ז ע"פ האמור לעיל. ואפשר להוסיף עוד כמה ספיקות שחזו לאיצטרופי להקל בזה ובפרט בזה"ז, אולם לענ"ד אין צורך בזה שהעיקר כנ"ל שבנידון השאלה לכו"ע צמח הפפריקה כדין פירות שישית ואין בו קדושת שביעית כלל. זה הנלענ"ד.

ובשנת השמיטה תשס"א הצגתי השאלה לפני רבותינו חברי ועדת השמיטה הארצית, וענו לי מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א ועמו הגאון רבי שלמה בן שמעון שליט"א שניהם כאחד, שהלכה למעשה ובפרט בזמן הזה יש להתיר הפפריקה כדין יכולי שישית ולעשר מזה כדת, ואין בזה חשש כלל.

ובהיותי בקודש פנימה אצל מרן הראש"ל הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א ביום שישי ערב שב"ק פרשת שמיני תשס"א, הרציתי הדברים לפניו, והסכים עמי להלכה ולמעשה.

כ"ז הוא הנלענ"ד והי"ת יצילנו משגיאות, אמן.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרב דוד אביטן שליט"א/העורך

ישראל שקיבל מגוי פירות מחוברים במתנה ומרחום הגוי והישראל יחדיו

מוצאי ר"ה התשס"ז

גוי שיש לו קרקע בארץ ישראל ובה עצי פרי ואמר לישראל קח לך רימונים אלו בעודם במחבר, ועזר הגוי בעל השדה לישראל לקטוף אותם מחעין ולחכניסם לארגז, האם נחשב מירוח על ידי ישראל וחייבים במעשר, או שמא יש כאן חלק חייב וחלק פטור, כיון שהגוי סייע במירוח.

אילו היה הגוי מקנה לישראל את המתנה בדרכי הקניינים קודם המרווח אפי' שמרחו הגוי, כיון שהפירות כבר שייכים לישראל שפיר חייבים מן התורה בתרו"מ, כיון שהפירות של ישראל. כמ"ש הראב"ד, מובא בכס"מ בהל' תרומות פ"א הי"א. ע"ש. אבל כאן שרק אמר לו קנה, צל"ע אם יש כאן מרווח ישראל, כיון שכפי המתואר בשאלה אין כאן אלא כליו של לוקח ברשות מוכר, דלא קנה כלל, כמבואר בחו"מ סי' ר'. וא"כ כל הפרות שלקט הגוי עדיין ברשות הגוי הם גם בשעת המירוח. אבל אותו ההחלק שהישראל המקבל עצמו לוקט, נראה שגם אם נתן לו מתנה במידה, ואמר לו שילקוט לעצמו מלא הכלי, מ"מ כל מה שלוקט ישראל מהמחבר קונהו מיד בשעת לקיטה מדין הגבהה, כדמוכח בגמ' בסוכה בסוגיא דאוונכרי דף ל', ששדה שיש חשש שהוא גזולה על ידי הגוי, ורוצה ישראל לקנות ממנו הדסים, לא ילקוט הישראל ההדסים בידו מהמחבר, אלא הגוי יעשה כן, כיון שבשעת הלקיטה קונהו הגוי וכו'. ע"ש².

ויש להוכיח שכן הוא בנדו"ד נמי ממ"ש ר"ב אשכנזי בתשו' סי' ב', שעורר על כמה הנהגים לא נכונים בא"י בענייני תרו"מ, וז"ל: "המנהג הראשון הוא שפה צפת זה כמה ימים ושנים, נהגו ששנים או שלשה יהודים יש להם מקח קבוע עם העכו"ם בעלי האתרוגים כך וכך בסלע בכל שנה ושנה, ואותם היהודים בפרדס ובוררים להם את הטובים וחותרים אותם בידיהם ומביאים אותם לבתיהם, והרי אותם האתרוגים טבל גמור הם ואין יוצאין בהם לכ"ע". עכ"ל. ומאי דפשיטא ליה דחייבים בתרו"מ, ולא חייש דילמא היה מירוח בכליו

² ובתוספות שם ל"א ע"א ד"ה אשירה מבואר דגם ישראל קונה מגוי בהגבהה. ע"ש. וכן מבואר בע"ז ע"א ע"ב, דהיכא דמהני משיכה מהני הגבהה, וכמ"ש שם רש"י ד"ה מדמטי. וע"ש בלחם סתרים.

של קונה ברשות מוכר דלא קנה, וגם אפשר דלא היו נותנים מעות עד אחר משיכה וכו', ודאי הוא משום שמייד כשלקטו הפירות מהעצים קנאום בהגבה כמו שנתבאר, ובדאי הוא מירוח ברשות ישראל. גם מהרשד"ם ביו"ד סי' קצ"ב (השני), שהמליץ ויישב מנהג צפת שאינם מעשרים, בכמה אנפי, מסכים הולך דשפיר הוי ברשות הישראל בשעת מירוח. כיע"ש.

ובתשו' ר"א בן ארחא סי' י"א [מובא בקצור נמרץ בברכ"י יו"ד סי' של"א אות ג'], נשאל על ישראל הקונה מגוי פירות תלושין והקונה הישראל מסייע במירוח אי חייב בתרו"מ, כיון שלא קנה עד שימדוד ויכול הגוי לחזור בו, א"כ הוי מירוח ברשות הגוי, והביא שדעת החרדים לחייב, ודחה דבריו, והעלה לפטור. עש"ב. והיינו דווקא בקונה בתלוש, כדקאמר, ומשום דקונה במידה, לכן כל זמן שלא מדד יכול לחזור בו, אבל בנדו"ד שנתנם לו במחור שפיר הוי קנין בעצם התלישה, גם אם אמר לו הגוי שיקח לעצמו כלי מלא וכדו', מ"מ ראשון ראשון קנה, כמבואר בחו"מ סי' ר'. ע"ש. ובפרט בנותן מתנה מלא הכלי, דאינו מקפיד על המידה כלל. גם החרדים שרצה לחייבים, הוא משום דס"ל דמירוח הגוי מחייב אפי' קנאן ישראל אחר מירוח. ולא קיימ"ל הכי, כנודע.

ובספר חרדים בפרק נ"ב עמ' קפ"ו [הביאו בקצרה בברכ"י יו"ד סי' שלא אות ד], כתב: גם המכשלה הזו תחת ידי קצת ע"ה שהולכין לגן לקנות ירק וכו' מן הנכרי והם לוקטים בידיהם, ונגמרה מלאכתן למעשר בידן, וקונים אותם ואוכלין בטבלם וכו', והחכמים הנז' [מרן מהר"י קארו והמבי"ט ומהר"ש אבסבאן], היו קוראים תגר על זה וכו'. ובהערותי לברכ"י סי' של"א כתבתי דנראה שהרחיד"א זללה"ה, דחש לדבריו וכתב שראוי להחמיר, הוא משום דחייש לשיטת החרדים לחייב בנגמרה מלאכתן ביד גוי. אבל נראה דזה אינו, דהכא לכו"ע חייבין, כיון שלוקטין בידם נגמרה מלאכתן בידם, ולכן שינה הרחיד"א את לשונו וכתב: "אזהרה שמענו כי לא יקחו הישראל ויעקרו הפירות, כדי שלא יגמרו מלאכתן [ביד ישראל] ויצטרכו לעשר". וכדבר האמור.

וא"כ בנדו"ד שהישראל והגוי הניחו יחד את הפירות בכלי, ובסתם כלי הדין הוא דמשימלא הכלי או ימלא כל צרכו הוי גמר מלאכה, כמבואר ברמב"ם בהל' מעשר פ"ג ה"י, יש להסתפק אם יש כאן גמר מלאכה של פירות גוי יחד עם פירות ישראל בכלי אחד, כיון שכאמור חלק מהפירות [מה שלקט הגוי] עדיין אינם קנויים למקבל המתנה הישראל, א"כ הפירות שגמר מלאכתן הישראל הם הקנויים לו, ומעורבים הם עם פירות הגוי הפטורין, דפירות הגוי לא קנה עדיין עד אחר מירוח, ובשעת המירוח עדיין הם ברשות

הגוי. או דילמא כל כהאי גוונא לא חשיב מרוח כלל ברשות ישראל, כיון שנעשה על ידי גוי וישראל כאחד, ודוקא כשמירח ישראל לבדו הכלי חייב.

וראיתי באמרי בינה בשו"ת שבסוף חלק יו"ד סי' י"א, שנשאל במעין נדו"ד, בסוחרי אתרוגים שקונים מפרדסים של נכרים ומנהגם להפריש מהם תרו"מ כשנקטפו על ידי ישראל, כמ"ש המג"א בשם תשו' ר"ב אשכנזי, ושנה אחת הישראל עצמו חתך הרבה אתרוגים וגם שלח לפרדס ישמעאלי אחד פועל שילקט עבורו, ונתערבו יחד, ואחר כך הפריש מהם הישראל תרו"מ, והיו שערערו על זה לומר שאלו שנתמרחו על ידי ישראל חייבים מן התורה, ואלו שנחתכו על ידי גוי לא נתחייבו, ודילמא הפריש מן הפטור על החייב, וקשה למצוא תקנה לכולם מחדש. והאריך להשיב דבאתרוגים י"ל דלא מחייבין, כמ"ש מהרשד"ם והוי"ס וכו', ובשלהי דבריו כתב שיש לומר שכיון שהגוי הוא שלוחו שפיר הוי מירוח ישראל, והגם שאין שליחות לגוי, מ"מ כיון שעושה לצורך הישראל, שפיר חשיב מירוח ישראל, וזה כוונת הראב"ד שהביא הכס"מ בהל' תרומות פ"א הי"ג, וכמ"ש הב"ח בסי' של"א דלא צריך לזה גדרי שליחות, אלא כל שהעמיד גוי בין בשכר בין בחנם ללקוט עבורו הוי כמירוח ישראל. עוד הביא דברי המחנ"א דפועל הוי כיד בעל הבית וכו'. עש"ב.

ולפי דבריו יש לצדד גם בנדו"ד, דהגם שהגוי אינו פועל של הישראל אלא הוא בעל הבית, מ"מ הרי עושה כן לצורך ישראל לעזור לו, שפיר הוי כמירוח ישראל. אבל נראה דזה אינו, שהרי הראב"ד מחלק בין מירוח גוי אחר למירוחו בעל הבית, ומשמע דס"ל דבעל הבית לא מהני, והדין נותן כך, דבשלמא גוי אחר י"ל דכיון שעושה מלאכת הישראל בצווי ישראל שפיר הוי מירוח ישראל, אבל בעל הבית ברשותו ושלא בצווי הישראל אלא מרצונו, לא מסתבר דהוי כשלוחו כלל. גם לפי מ"ש השער המלך (בהל' תרומות פ"א על דברי הראב"ד הנ"ל) דלמירוח לא צריך וליכא דין שליחות כלל, מ"מ בנדו"ד לא מהני מעשה הנכרי כפועל ושליח, כיון שהפירות אינם של ישראל שהרי עדיין לא עשה בהם קנין, כיון דהוי כליו של קונה ברשות מוכר, והווי פירות הגוי ברשותו ובמירוחו, דבודאי לא נתחייבו במעשרות.

ומצאתי שעמד בזה מרן החזו"א זללה"ה במעשרות סי' ג' אות י"ח, וז"ל: אחד לקח מן הנכרי ל' אתרוגים ללקטן מן המחובר, אותם שיברור ופסק דמיהם ולא נתן מעות עדיין, ולקט מקצתן ישראל ומקצתן הנכרי והניחם בסל של ישראל, לכאורה יש כאן תערובת חיוב ופטור, דקימ"ל בחו"מ סי' ר' דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה, וכשנלקט כל צרכו וניתן בכלי הוי גמר מלאכה, ואותן שלקט ישראל קני להו, דדבר תורה מעות

קונות ומן הנכרי במשיכה וכו'. ואע"ג דלא אמר לו משוך וקני, כיון דמשך בפניו ולקט לדעתו וכו'. אמנם נראה דכולן פטורין, שאין ישראל קונה עד שימשוך כולו, כיון שלקח ל' אתרוגים במקח אחד כדאיתא סי' ר' ס"ז. שוב כתב, דאפשר דכלי של לוקח אינו עושה גמר מלאכה אלא כשנגמר המקח, ואפשר שיחזור המוכר ויתן לתוך כלי שלו וכו', ואע"ג שאם יגביה אחר כן יהיה גמר מלאכה וקנין כאחד, וכל כהאי גוונא פטור ממעשר, י"ל דמירוח נכרי שפוטרי הוי רק כשמרחו נכרי בידו, וכאן אין מירוח נכרי, וכיון דעת הראב"ד דמירוח נכרי חייב מדרבנן, הגם שמנהגינו כהרמב"ם דפטור, בכהאי גוונא יש לחייב, ומ"מ יכול להפריש מיניה וביה, ואין כאן חיוב ופטור. עכ"ל.

ושמחת שכינותי לדעתו הרחבה בהא דחשיב ליה כליו לוקח ברשות מוכר, ובהא דמבואר מדבריו דכל מה שלוקט הנכרי הבעלים לא חשיב כעושה לצרכו של ישראל וכנגמר על ידי ישראל, ובהא דמשמע מדבריו בתחילה, דכל מה שלקט הישראל בידו קונה קודם כבר שיתנם לכליו. אלא דשוב חזר וכתב דאינו קונה כלל כיון שקצב מידה, ואינו קונה עד שימשוך כולו, כדאי' בסי' ר' סע' ז'. וק"ל, הרי שם מיירי דווקא כשאמר לו בפירוש "כור בשלשים", דחזינן דמקפיד שלא למכור לו סאה בסלע, דלא נתרצה אלא בכור שהוא מידה גדולה, אבל אי אמר ליה סתם ל' אתרוגין, הרי אם לא ימצא בפרדס אלא ג' או ד' לכאורה אין מניעה שלא יתרצה הגוי למוכרם, דאינו מקפיד על מנין האתרוגים, וכה"ג ודאי ראשון ראשון קנה, דהוי כאומר כור בל' סאה בסלע, דראשון ראשון קנה, כמבואר שם. אמנם ע"י בפתי תשובה שם בסי' ר"ז ס"ק ד' בשם מהר"ם בריסק דנראה דס"ל כהחזו"א, ולא פשיטא ליה ומסיק בצ"ע. ע"ש. ואכמ"ל.

והגם שאפשר שבאתרוגים נמי זהו התנאי שיקח דווקא ל', כיון שיש טובים יותר ויש פחות, וכדי שלא יקח רק הטובים וישאיר ביד המוכר את הגרועים מתנה עמו מראש שיקח ל', ומקפיד על זה, מ"מ בנדון דידן, ברימונים, ודאי אינו כן, וקמה קמה קנה. כמשנ"ת. וז"ב. והחזו"א זללה"ה סתם וקיצר מאוד כדרכו. וא"כ בנדון דידן הדרינן למה שכתבנו ולמ"ש החזו"א בתחילה, דחשיב מירוח שנעשה על ידי ישראל וגוי יחד, ויש כאן חיוב ופטור, כמ"ש החזו"א [רק דבנדון דידיה אינו כן, משום שהגוי מקפיד על המנין וכו' כאמור, אבל בנדו"ד ברימונים מסתמא ליכא קפידה. וגם נדו"ד הוא מתנה, ולא שייך הך קפידא הכא כלל. ופשוט].

ובמאי דס"ל להחזו"א דגם בכלי אחד מה שמירח הישראל חייב ומה שמירח הגוי פטור ויש כאן תערובת חייב ופטור, כן סנראה דס"ל למהרי"ט, שנשאל בח"א סי' י"ח ממש כנדון דידן, ברימונים שנלקטו קצתם על ידי ישראל וקצתם על ידי גוי, והשואל רצה

לומר שדינם כמבואר ברמב"ם בהל' תרומות פ"ב ה"ג, דהוי טבל וחולין מעורבין, ומהרי"ט לא הסכים עמו, משום דלא הוי מן הדברים הנכללים, וצריך להפריש עליהם ממקו"א, כמו שאכתוב להלן בסמוך. ומשמע שמדובר בגזא שליקטן ישראל וגוי ונתערבו יחד בכלי אחד ונתמרחו בו, מסכים הולך לעיקר הדין, דהוי טבל וחולין מעורבין.

ומה שסיים החזו"א וכתב דאפשר דלא נגמרה מלאכתן בכליו של לוקח אלא עם הקנין, בענ"ד לא הבנתי הדברים, מה ענין גמר מלאכה לקנין. והגם שיתכן שיחזור המוכר ויתן לתוך כלי שלו, מה בכך, הרי כל שנתנם בכלי וגמרו [שנתמלא הכלי], גם אם יחזור ויתן בכלי שלו, הרי כבר נגמרה מלאכתן כשנתנו ומילא את הכלי, והיכן מצינו שגמר מלאכה תלוי בקנין, והרי אפי' גמרום נמלים נתחייבו כדאי' בירושלמי, והביאו החזו"א להלכה. ומה אם ירצה אחר כך לחלק הערמה באופן שונה, וכי לא נגמרו, הרי בודאי כל שנגמרו גם אם אחר כך ירצה לחלקם באופן אחר ודאי נתחייבו, וזה פשוט. א"כ גם בנד"ד כל שנתמלא הארגז שפיר הוי מגמר מירות. וצ"ע. והיה נלענ"ד דראוי לחוש למה שנראה משיטת שאר פוסקים שהזכרנו דיש כאן תערובת חייב ופטור, ויש לבאר מה דינו.

ב. דין טבל שנתערב בחולין

תנן בחלה פ"ג משנה ח-ט: "הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן לתוך עיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון, ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל. כיוצא בו זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף, ענבי בציר עם ענבי עוללות, אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון, ואם לאו מוציא תרומה ותרומת מעשר לכל והשאר מעשר, ומעשר שני לפי חשבון".

והקשה הר"ש אסיפא דמתני', כשאין לו פרנסה ממקו"א: וא"ת האמר שמואל בפ"ק דר"ה (יג, ב) לכל אין בילה חוץ מיין ושמן. ודוחק להעמיד המשנה כמ"ד יש בילה. וי"ל דתחילה דורך הענבים וכותש הזתים, ועושה מהענבים יין ומהזתים שמן, ואח"כ מפריש. עכ"ל. וכ"כ הרמב"ן בעבודה זרה ע"ג ע"ב: "ויש לי לפרש שלא אמרו מפריש חלה אחת על הכל אלא בשאור וכיוצא בו שהוא כלול ומעורב בכולה עיסה, ובכל מקום שהוא מפריש נמצא מפריש מן הפטור שבו על הפטור שבו ומן החיוב שבו על החיוב שבו. וסיפא דקתני כיוצא בו זיתי מסיק וכו', קיימתי בשמן של זיתי מסיק שנתערב בשמן של זיתי ניקוף, וכך העמידוה בירושלמי, אבל ביבש כיון שאין לו פרנסה ממקום אחר אי אפשר להפריש עליו מניה וביה, שמא יעלה בידו פטור, וכי הא דאמרינן בפרק קמא דר"ה לכל אין בילה חוץ מיין ושמן".

והרמב"ם בהלכות תרומות פ"ב הי"ג כתב: "נתערב דבר שחייב בתרומה בדבר שאינו חייב, כגון זיתי ניקוף שנתערבו בזיתי מסיק וענבי עוללות בענבי בציר אם יש לו פירות אחרות מוציא על החייב לפי חשבון, ואם אין לו אלא אלו מפריש תרומה ותרומת מעשר על הכל וכאילו הכל חייב בתרומה, ומפריש מעשר ראשון ושני לפי חשבון דבר החייב".

וכתב מהרי"ט ח"א סי' י"ח שהרמב"ם שסתם הדברים ולא פירש שמדובר ביין ושמן, משמע שלא חש להא דשמואל בראש השנה. אלא שקשה דתנן בדמאי פ"ה מ"ה: הלוקח מן העני והעני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד ואחד, ובתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל [והטעם שם, משום שאנו חוששים שחלק מעושר וחלק אינו מעושר, ולכן בפת ופלחי דבילה שאי אפשר לבוללן, צריך לעשר מכל אחד ואחד וכו']. ועל כרחק לדעת הרמב"ם לחלק בין דבר דק שדרכו לימדד שאז מוציא במידה אחר שבללו ומעשר מן החיוב שבו על החיוב וכו', אבל פרוסות פת וכו' שמוציא פרוסה אחת וכו', שמא זו הפרוסה פטורה וכו'. וכן הדין בשלפנינו ברימונים [הוא הנדון בשאלה במהרי"ט כדלעיל] שצריך להוציא אחת או שתיים, שמא הם הפטורים. וכן מבואר בירושלמי [מעש"ש פ"ב ה"ג] דר' יוחנן סבר עד כזתים נבללין וכו'. ע"ש עוד.

וראיה לדבריו מלשון הרמב"ם בהלכות מעשר פי"ד הלכה ח-ט: "הלוקח מן העני וכן העני שנתנו לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחת ואחת, ובתמרים ובגרוגרות בולל הכל ומעשר וכו'. שחק את הפת ועשאה פירורין ואת הגרוגרות ועשאן דבילה מעשר מאחד על הכל". הגם שצ"ב במה שכתב לגבי תמרים ודבילה, ועמדו בזה מהר"י קורקוס והמשנה למלך. ע"ש. מ"מ הרי מבואר להדיא דס"ל דיש בילה גם ביבש כשעושהו פירורין, דלא כשמואל שסובר שאין בילה אלא ליין ושמן. או כדברי המל"מ בהל' מעשר שם שהבי"ד מהרי"ט, וכתב: והנה נראה לפי"ז דמאי דקאמר שמואל לכל אין בילה חוץ מיין ושמן, ע"כ לאו דוקא יין ושמן, דה"ה לכל דבר הנבלל שנעשה הכל גוף אחד הוי כמו יין ושמן דיש להם בילה. וע"ש שהוכיח כן ממנתי דחלה.

ואבל קשה מאוד, דלהדיא פסק הרמב"ם בהל' תרומות פי"ג הל' ד', בסוגיא דאין המדומע מדמע אלא לפי חשבון, דאין בילה אלא ליין ושמן, ואפי' קמח בקמח כתב שם דחשיב דבר שאין דרכו להבלל. וכבר הקשה כן במרכבת המשנה בהל' תרומות פ"ה הי"ז על דברי המל"מ. ע"ש. וראיתי מה שכתבו המרכבת והמעדנ"א בדעת הרמב"ם, ולענ"ד דברי מהרי"ט והמל"מ נכונים ביסודם, ואם איתא הך לקושיא אף על דברי הר"ש והרא"ש איתא, כמו שאבאר בס"ד.

בהל' ביכורים פ"ז הי"א, כתב הרמב"ם רישא דמתניתין, וז"ל: "הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונתנו לתוך עיסה שהורמה חלתה הרי זה מביא עיסה שנייה שיהיה בה עם שאור זה שיעור עיסה שחייבת בחלה ונותנה בתוך העיסה שהורמה חלתה, ומפריש מן העיסה השנייה שיעור חלה עליה ועל השאור, כדי שיטול מן המוקף. ואם אין לו עיסה שנייה נעשית זו כולה טבל, ומפריש חלה על הכל, שהטבל במינו אוסר בכל שהוא". וכתב מהר"י קורקוס שם, דבסיפא כיון שהכל נבלל ונעשה עיסה אחת דינו כיון ושמן דיש בו בילה לכולי עלמא. ע"ש. הרי דהכא נמי מדין בילה הוא דמהני הפרשה מיניה וביה, דכולה נעשית טבל לפי שיש בילה.

וצ"ב בדברי הרמב"ם שכתב "ואם אין לו עיסה שנייה נעשית זו כולה טבל". מדוע דווקא אם אין לו פרנסה ממקום אחר נעשית כולה טבל, ומאי שנא רישא דמתני' דכשמפריש ממקום אחר סגי לפי חשבון, דהיינו על השאור בלבד, וכשאיין לו להפריש ממקו"א צריך להפריש כנגד כולה ונעשית כולה טבל.

ונראה דכיון שדעת הרמב"ם דטבל אינו בטל משום דהוי דבר שיש לו מתירין, והמתיר כאן הוא ההפרשה³, א"כ כשמפריש ממקום אחר, הרי הוא מתקן ועוקר את האיסור שבכאן מעיקרו, דאחר ההפרשה הכל הוא היתר בהיתר, שהרי מה שאינו בטל אינו משום שבאמת נהפך הכל להיות טבל ממש, דהא לא אמרינן חתיכה נעשית נבילה אלא בבשר

³ וכמ"ש בהל' מאכלות אסורות פט"ו הל' ו-ז, דטבל אינו בטל משום דהוא דבר שיש לו מתירין, דאפשר לתקנו, וז"ל: "נמצאת למד שכל איסורין שבתורה וכו' מין במינו שאי אפשר לעמוד על הטעם שיעורו בששים או במאה או במאתים, חוץ מין נסך מפני חומרת עכו"ם וחוז' מטבל שהרי אפשר לתקנו, ומפני זה אוסרין במין בכל שהן, ושלא במין בנותן טעם כשאר כל האיסורין. כיצד טיפת יין נסך שנפלו עליה כמה חביות של יין הכל אסור כמו שיתבאר, וכן כוס של יין טבל שנתערב בחבית הכל טבל עד שיפריש תרומות ומעשרות הראויין לתערובת כמו שיתבאר במקומו". ונתבאר במקומו בהל' מעשר פ"ח ה"ב: "טבל שנתערב בחולין מתוקנן מין במינו שאי אפשר להלך אחר הטעם, אם יש לו פירות אחרות מוציא על אותו טבל תרומה ומעשרות לפי חשבון, ואם אין לו פירות אחרות להוציא על אותו טבל הרי הכל אסור עד שיפריש, וכשהוא מפריש מפסיד מן החולין המתוקנן כדי תרומת מעשר שבטבל". ומקורו במתני' דדמאי פ"ז מ"ז. וכתבו שם הר"ש והרע"ב דמתני' מיירי בדברים הנבללין, דומיא דמתני' דחלה. וכ"כ המשנה למלך שם בדעת הרמב"ם: "וכ"ת ליחוש שמא מה שמפריש הוא מן החולין, ונמצא שמפריש מן הפטור על החיוב דלא מהני, הא לא קשיא, דהכא מיירי בדבר שיש לו בילה, וכמ"ש הר"ש בסוף פ"ג דחלה". הרי דגם הכא נקט המל"מ דאליבא דהרמב"ם כולי הך פרשתא מיירי בדברים הנבללין דווקא, כשיטתו בשאר דוכתיה.

בחלב בלבד [כמ"ש המ"מ בהל"מא"ס פ"ט ה"ח, שכ"ד הרמב"ם], א"ו משום שטבל הוא דבר שאפשר לתקנו, והוי דבר שיש לו מתירין על כן אינו בטל, ואם מתקן הטבל שבתערובת ממקו"א הרי הכל היתר בהיתר, אבל כשאין לו פרנסה ממקום אחר ומתקנו מיניה וביה, כיון דמיירי בדברין הנבללין, הטבל מעורב בכל מקום ואינו בטל ולכן הכל נדון כטבל⁴.

אברא דקשה טובא איך נעשה הכל טבל, הרי קימא לן [תרומות פ"ה משניות ה-ו] אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון. והרי להדיא דהתרומה שנתערבה בפירות או

⁴ ויסוד הדברים בזה מבואר היטב באורים גדולים למהר"י זאבי לימוד ל"ג, דהרא"ש והר"ש דס"ל דכל שנותן טעם נהפך כל הדבר כממשו של הנותן טעם, וכמ"ש הרא"ש להדיא בהל" חלה ס' ט"ו לגבי העושה עיסה מן האורז ומן החיטים דאם יש בה טעם דגן כולה חייבת בחלה, דלא מטעמא דגרירא הוא, אלא כיון שיש בו טעם דגן נעשה הכל כדגן. ע"ש. [וכן מבואר בדברי הרא"ש בכמה דוכתיה, ובחי' לזבחים דף ע"ח ע"ב עמדתו בד' הרא"ש בשאר דוכתיה, ואפי' שהרא"ש פוסק כרבינו אפרים דלא אמרי' חנ"נ אלא בבשר בחלב, מ"מ ס"ל דכח הרוב או טעם כעיקר הוא בירור הדבר]. ומהר"ט אלגאזי בשו"ת שמחת יו"ט ס' ג' קלסיה דיישוב נכון הוא, והביא ראיות לדבריו מלשון רש"י בחולין קל"ה ע"ב ד"ה טבל, ומעוד ראשונים. ובגדון דדהו [נדון המחנ"א בהל' מעשר פ"ב, מובא גם באורים גדולים שם לימוד כ"ה], ביין טבל שנלושה בו עסה, דדעת המחנ"א דצריך להפריש מיניה וביה ולא ממקום אחר, דכולו טבל, כיון שנותן טעם, והקשה על הרא"ש אי ס"ל דנהפך הכל לדגן, איך אמרי' במשנת חלה הנ"ל אם יש לו פרנסה מקו"א מוציא לפי חשבון, הרי נהפך הכל לטבל כיון שיש בו טעם טבל. ומהר"י זאבי על פי סברתו הנ"ל כתב דסגי ליה בהפרשה ממקו"א לפי חשבון, כיון שמתקן ועוקר האיסור שבה וכו'. ע"ש. וראיה גדולה לדבריו מלשון הרמב"ם כאן בהל' ביכורים, כמו שכתבנו. והגם דדעת הרמב"ם אינה כהרא"ש, דהרא"ש לשיטתו דס"ל טעם כעיקר דאורייתא, והרמב"ם סובר דדוקא כשיש בו כזית בכדי אכילת פרס, מ"מ הוכיח האורים גדולים מלשונות הרמב"ם בהל' מעשר פ"ח ה"ב, דבמין במינו דליכא למיקם אטעמא לעולם נוהג בו דינא דרישא וסיפא. עש"ב בלימוד ל"ה. והשמחת יו"ט שם הביא שכן הוכיח להדיא הרדב"ז ס' אלף תקנ"ח בדעת הרמב"ם ממ"ש בהל' מתנו"ע פ"ד ה"י, דכל שהטבל רוב, מיעוט החולין בטלין וחזר להיות הכל טבל מן הדין. ע"ש. והוכחה זו היא בתערובת מין במינו דווקא. כיע"ש. ומה שרצה השמחת יו"ט להוכיח מדברי הרדב"ז כהמחנ"א, דעדיף לעשר מיניה וביה כנגד כולו ולא ממקום אחר. ע"ש. יש להעיר על זה, דנדון הרדב"ז הוי במין במינו, והוי כדבר שיש לו מתירין לא בטל ונעשה הכל טבל, אבל במין בשאינו מינו, שהוא נדון המחנ"א, הרי סובר הרמב"ם דגם בטבל בנותן טעם, כנ"ל בהערה הקודמת. ואכמ"ל.

בעיסה [כדתנן התם מ"ו: "ואין המחמץ מחמץ אלא לפי חשבון"], אינה הופכת הכל לתרומה כשאינה בטילה, ומדוע בטבל כתב הרמב"ם דנהפך הכל לטבל.

וקושיא זו קשה אף על פירוש הר"ש והרא"ש במתני' דחלה ועל הרמב"ן הנ"ל, דס"ל בדבריהם הנבללין כשאין לו פרנסה ממקו"א מעשר לפי כולו, דנהפך כולו לטבל כנ"ל. מדוע במדומע לא אמרי' הכי.

ולבאר דעת הרמב"ם בזה, אעתיק מה שחילק בזה בהל' תרומות פי"ב ה"ד, אחר שכתב עיקר דין המדומע שמדמע לפי חשבון: "כמה דברים אמורים [שמדמע לפי חשבון] בדבר שאין דרכו להבלל, כגון חטים לחטים או קמח לקמח, אבל דרכו להבלל כגון שמן תרומה לשמן חולין או יין תרומה ליין חולין, הולכין אחר הרוב, אם רוב תרומה ה"ז מדמע כתרומה, ואם רוב חולין הרי הוא כחולין ואינו מדמע אע"פ שהכל אסורים לזרים".

ובטעם הדבר מדוע בסיפא הולכין אחר הרוב ואינו מדמע כו', כתבו האחרונים [אור גדול סי' ס' ועמק ברכה עמ' קב], דדבר יבש שנתערב אינו בטל אלא מדין הילך אחר הרוב [וכידוע דעת הרשב"א דאסור לאוכלם ולבשולם יחד אדם אחד, כי האיסור עדיין בתוכו], משא"כ דבר לח שנתערב ובטל טעמו הרי הוא בטל לגמרי וכמאן דליתא דמי, לכן ברישא עדיין מדמע לפי חשבון, משא"כ בדבריהם הנבללין.

וצ"ב ברישא ובעיקר דינא דמתני' דמיירי בדברים שאינם נבללין ומדמעים לפי חשבון, וכי תפוח אחד או אגודת ירק מן המדומע שנפלו לחולין שייך לומר בהם שידמעו לפי חשבון, הרי אין כאן תערובת כלל, אלא ספק אם הוא מהתרומה או מהחולין, ומאי לפי חשבון. ובודאי צ"ל דמתני' אמנם לא מיירי אליבא דהרמב"ם בדברים הנבללין, אבל בודאי מיירי דווקא בקמח וחטים וכדו', שהם מעורבין זה בזה ונפל מהתערובת למקו"א, אבל חתיכה או פרי אחד שנפל לא שייך בו כלל דינא דמדומע.

ויש להוכיח כן ממתני' דמעשר שני פ"ב מ"ה: "מעות חולין ומעות מעשר שנתפזרו מה שלקט לקט למעשר שני וכו' ואם כלל וחפן לפי חשבון". והרי בודאי במעות לא שייך בילה ומאי כלל וחפן. אלא הן הדברים, דאם ליקט אחד אחד, הרי אי אפשר לומר שיש כאן מעשר לפי חשבון, כיון שכל מטבע בפני עצמו הוא ספק אם הוא מעשר או חולין, אבל כשכלל וערב הכל וחפן יחד מטבעות רבים, שפיר הוי לפי חשבון אפי' יהיו רוב המטבעות חולין, מ"מ כיון שכלל וערב הכל היטב נדון לפי חשבון, דכך הוא הסברא והדין לומר שהכל

מעורב בהכל לפי חשבון [עי' היטב בנתיבות המשפט סי' רצ"ב ס"ק ט"ז. ע"ש]. והוא הדין נמי בסוגית מדומע הן הן הדברים⁵. וזה ברור ופשוט לענ"ד.

הנה חזינן דדברים שאין נבללין, כמעות, קוראת להם המשנה 'בלל', ואינו בפרשתא דיש בילה או אין בילה כלל, אלא בסוגיית לפי חשבון, דכל שנתערב היטב שייך בו בילה לענין זה שהפורש ממנו הוא לפי חשבון עם התערובת [והיינו דווקא כשנוטל חופן מהתערובת ולא אחד אחד כנ"ל]. והבן.

ולפי"ז שפיר כתבו מהרי"ט מהמל"מ דטבל שנתערב האמור במתני' דחלה, דנעשה כולו טבל ויכול לתרום מיניה וביה, הוא דווקא בדברין הנבללין [עד גודל כזית], אלא דסברו דדעת הרמב"ם דיש בילה עד כזית ולא ס"ל כשמואל אלא כר' יוחנן דהירושלמי, וזה אינו, כדמוכח מדברי הרמב"ם גבי מדומע, דס"ל כשמואל דאין בילה אלא ביין ושמן, אלא דבטבל שנתערב לא מיירי בדברים הנבללין בפרשתא דיש בילה, [שאיז אדרבא לדעת הרמב"ם קיל דיניה לגבי מדומע דרבנן], אלא בדבר שנתערב היטב, עד שכולו מעורב בכולו, דאז כיון שטבל הוא דבר שיש לו מתירין אינו בטל כלל, ונעשה כולו טבל מדרבנן, ושפיר יכול לתקנו מיניה וביה, ולא חיישינן שמא מעשר מהפטור על החיוב, כיון שהכל מעורב.

ונראה פשוט דלקושטא דמילתא אם יפול מן התערובת טבל הזה לתוך חולין מתוקנים, ויבא להפריש עליו ממקום אחר, לא יצטרך לעשר אלא לפי חשבון הטבל הראשון

⁵ עי' בר"ש סיריליאוי בירושלמי במעש"ש שם בביאור המשנה, שהביא מהתוספתא, שדין זה אינו רק במעות מעשר שני, אלא גם קטנית ופירות מעשר שני שנתערבו בפירות חולין אם חפן וכו' החזרון לפי חשבון. ע"ש. והירושלמי שם כבר הקשה הרי אין בילה אלא ליין ושמן, ואיך סמכין לומר דגם מעות שנתערבו נבללו יפה עד שהמעשר בתוכן לפי חשבון, ואומר הירושלמי, ר' יוחנן סבר עד כזיתים נבללין. ומביאור הגר"א שם עולה דס"ל לר' יוחנן דבדברים הנבללין כל שהוא שנוטל אמרי' דלפי חשבון הוא, דבכל שהוא מהם כבר מעורב לפי חשבון, אבל מה שאינו מן הנבללין לא סגי בבילה אלא צריך חפינה גם כן. וביאור הדברים הוא כמו שכתבנו, דכל שלא חפן אלא נטל מהם אחד אחד לא יתכן לומר דלפי חשבון עלה בידו, שהרי הוא ספק אם הוא מעשר או חולין, שהרי אינו נבלל, אבל אחר שנבללו ונטל מהם בחפינה, אז שפיר אמרי' גם בפירות עד כזיתים לפי חשבון הוא. והוא ראייה גדולה לדברי הרמב"ם כפי שביארנו. ודוק. אלא דצ"ב אמאי נקטה התוספתא על מתני' 'פירות' דלכא' סתם פירות משמע גם גדולים מזיתים. אבל הרי גם מתני' נקטה מעות, וצ"ל דמירי במעות קטנים מזיתים. וצ"ע.

שבתערובת הראשונה, ולא לפי כולו, הגם שכותב הרמב"ם שנעשה כולו טבל, הרי זהו דווקא כשבא לעשר מתוכו, דאינו בטל משום דיש לו מתירין, וזהו המתיר, לעשר, אבל כשמפריש ממקו"א דינו לפי חשבון. והטעם כנ"ל, דשמפריש ממקו"א מתקן עיקר האיסור. א"כ גם כשנפל למקו"א ונבלל ודאי הוי דינא הכי, דמעשר לפי חשבון. והוי ממש דומיא דמדומע דמדמע לפי חשבון [דלכו"א לא מיירי רק בין ושמן]. ודומיא דמתני' דמעו' מעשר שני שבלל וחפן [דלכו"ע לא שייך בהו בילה ממש]. נמצאו דברי הרמב"ם ברורים ומיושבין היטב.

ובדעת מרן השלחן ערוך ביו"ד סי' של"א סע' י"ח שכתב: "נתערבו פירות החייבים בתרומה ומעשר בפירות הפטורים, אם יש לו פירות אחרים החייבים, מוציא מהם לפי חשבון פירות חייבים שבתערובות, ואם לאו מוציא תרומה ותרומת מעשר על הכל, ומפריש מעשר ראשון ושני לפי חשבון פירות חייבים שבתערובות". ולכאורה לדבריו ליכא למימר עד כזיתם נבללין, ולאוקמה בפירות קטנים עד כזית קשה מאוד, דהי"ל לחלק, ולכל הפחות להעתק לשון הרמב"ם כדרכו. וגם התינח מלשון הרמב"ם י"ל דמיירי דוקא במין במינו, ושייך לומר שירסק הכל וכו', אבל בלשון השו"ע שלא הזכיר כלל ענבים בענבים וכו', משמע שמדובר אפי' שנתערבו מין בשאינו מינו. וכן משמע לכאורה שמדובר אפי' שנתערבו ברוב חולין, וכמ"ש באורים גדולים לימוד ל"ב. ע"ש. ומשמע דס"ל דבכל פירות שנתערבו הדין כן. וצ"ב הטעם וכמאן ס"ל.

עוד יש להעיר בזה, דבהל' חלה סי' שכ"ד סע' י"א כתב השו"ע רישא דמתני' דחלה, דאם נתערב שאור בעשה מפריש עליה ממקום אחר, ושם כתב להדיא דמיירי בשכל התערובת היא מין אחד, ועוד שם בסעי' י"ב פסק להדיא כדברי הרא"ש שהביא הטור שם, שאם נתערב פת שהורמה ממנה חלה בפת שלא הורמה ממנה חלה, יפריש ממקו"א, ואם אין לו צריך להפריש מכל פת ופת, או יצרפם ויפריש מרובן וכו'. ע"ש. הרי להדיא דכיון דפת אינו מן הנבללין, לא מהני הפרשה מיניה וביה אכולהו, והוא כשיטת הרא"ש שסובר ומפרש מתני' הנ"ל כהר"ש דבנבללין מיירי. וקשה איך בהל' מעשר סתם השו"ע הדברים דבכל פירות מהני הפרשה מיניה וביה. וראיתי בספר אור לציון ח"א סי' כ"ב, שהקשה כן, וכתב שצ"ל שבהל' מעשר דיבר השו"ע בדבר לח שיש בו בילה, כמו שפירש התפא"י את המשנה. [הוא פירוש הר"ש והרא"ש ומהרי"ט בהרמב"ם וכו']. ע"ש. והא ניחא אפי' להרמב"ם אליבא דמהרי"ט, דהא אפי' בפרוסות פסק הרמב"ם גבי עני שנתנו לו פרוסות פת, דמעשר מכל אחד ואחד, דאין בו בליה.

העולה מן האמור:

לדעת הר"ש, הרא"ש והרמב"ן בנדו"ד אין לו תקנה אלא להפריש עליו ממקום אחר, שהרי בודאי רימונים אלו אין בהם בילה, דאין בילה אלא בשמן ויין.

ולדעת הרמב"ם אליבא דמהרי"ט וכו' [וכמו שהעלו בס"ד], יש בילה עד גודל של זיתים, וא"כ ברמונים אלו לא מהני הפרשה מיניה וביה, וצריך להפריש עליהם ממקום אחר. ואם אין לו אפשרות להפריש ממקום אחר ורוצה להשתמש ברימונים האלו, אם רוצה לעשר הכל כאחד, צריך שיפתח כל הרימונים כולם ויערבם ויחפון מהם ויעשר. ואם אינו רוצה לפתוח ולאכול הכל כאחד, לא יוכל לעשר על הכל כאחד מטעם הנ"ל, לכן כל הרימונים שרוצה לאכול יפתח אותם לפני ההפרשה, ולכל הפחות ב' רימונים [עי' בתשו' הרדב"ז סי' אלף תקנ"ח⁶], ויערבב כל הגרעינים יחד, ויפריש מתוך התערובת על הרימונים שרוצה לאכול עתה.

ולפי מה שציידד החזו"א החזו"א הנ"ל בסוף דבריו בנדון דידן יכול להפריש מיניה וביה, ולכאורה לדעתו חייבים רק מדרך חומרא, ואין לברך על ההפרשה. אבל מהרי"ט והאמרי בינה הנ"ל משמע דחשיב טבל וחולין מעורבין כמ"ש. ולענ"ד ראוי לחוש לדבריהם.

⁶ אע"ג דלא קיימ"ל כר' אליעזר שאמר אם קרב ראש אחד יקרבו כולם, וקשה איך הביא הרדב"ז ד' ר"א להלכה. ע"ש. י"ל שהרי גבי ע"ז פסק כוותיה הרמב"ם בהל' ע"ז פ"ז ה"י, וכתב שם הכס"מ דמה שלא פסק כן הרמב"ם גבי קדשים הוא משום דס"ל בעלי חיים נדחים. ע"ש. אלא דצ"ע כעת, דהרמב"ם ס"ל כמ"ד מחיים לא אמרי' בעלי חיים נדחים. וגם במתני' דמדומע מדמע לפי חשבון [תרומות ה, ה-ו] לא פסק הרמב"ם כר"א דאמר הוא שנפל הוא שעלה. ותרומה אינה כקדשים לענין זה, כיעו' ביבמות פ"א ע"ב, דחטאת שנתערבה בחולין אינה בטלה במאה, וכתב המאירי שם שהוא משום חומרא דקדשים, הואיל וראוי לכהנים, ובתרומה לא אמרי' הכי. ע"ש. ובחי' לזבחים ע"ה ע"ב הוכחתי שכן דעת הרמב"ם אליבא דהכס"מ. וצ"ע כעת. ואכמ"ל.

הרב **דוד אביטן** שליט"א/העורך

בענייני כלאים

כלאים בכרם צעיר

אלול תשסו

כתב הרמב"ם הלכות כלאים פ"ה הי"ד: "כרם שלא הגיעו ענביו להיות כפול הלבן אלא עדיין הן בוסר, וזרע בתוכו ירק או תבואה והשרישו הרי זה לא קדש, ואעפ"כ קונסין אותו ואוסרין הזרע, אבל הבוסר מותר, ואם עקר הזרע קודם שיעשו הענבים כפול הלבן הרי זה מותר בהנייה".

במירוש הרישא והסיפא, רבו הפירושים. דלכאורה יש כאן סתירה, שברישא כתב שקנסוהו ואסרו הזרעים, ומשמע גם בהנאה, ובסיפא כתב שאם עקר מותרין בהנאה.

הכס"מ כתב לחלק בין עקר ללא עקר, דכל שלא עקרן אסורין גם בהנאה [לכאוי' כוונתו כל שהם במחובר, אחרת אין לו מובן, הרי מדובר על אכילה והנאה]. והרדב"ז כתב שברישא מדובר כשלא לקטן עד שהגיעו לפול הלבן אלא שלא הוסיפו מאתים.

ומהר"י קורקוס והגר"א מפרשים דסיפא אבוסר קאי, אחר שכתב הרמב"ם שהבוסר מותר, הטיל בו תנאי, והוא שאם עקר הזרע קודם שהגיע לפול הלבן מותר בהנאה. ופירושם דחוק, דאם ר"ל שכל זמן שלא עקר הבוסר אסור גם בהנאה, הי"ל לכתוב "והבוסר מותר אם עקר" וכו', מאי "ואם עקר". ואם לא נתכוונו לזה, כל שכן דקשה, מאי 'ואם', הי"ל לכתוב בפשוט והבוסר מותר בהנאה כל שלא הגיע לפול הלבן.

ולולי דמסתפינא נ"ל שברישא כשכתב שקנסוהו, לא קנסוהו לאסור בהנאה, אלא באכילה הוא דקנסוהו, וכמו שביאר בסיפא להדיא שאם עקר קודם שהגיע לפול הלבן מותר בהנאה. והוא בדרך תני [דאיכא קנסא], והדר מפרש [שיעור הקנס].

והנה בברכ"י יו"ד סי' רצ"ו אות א' כתב בשם זקנו מהר"א אזולאי זללה"ה, שסתם ירק הנמכר בשוק אין חוששין לו משום כלאים בכרם, אע"פ שמנהג הישמעאלים לזרוע ירקות תחת הגפנים, אזלינן בתר רובא, ועוד יש להתיר שכל הכרמים שזורעים בהם גפנים הם ילדות יאנים עושים פירות. ועי' דין ט' ודין י' ודין י"ב (בשלחן ערוך שם). ובתנובות שדה גליון 64 העיר הרה"ג רש"ז רווח שליט"א, שלכאורה הוא דלא כהכס"מ והרדב"ז בהל'

כלאים פ"ה י"ד, שלפי פירושם כל שלא הגיעו לפול הלכן מותרין הירקות רק בהנאה. ע"ש. ובהערותי לברכ"י, ציינתי לציץ אליעזר ח"א סי' י"ח, שהעיר כן. ע"ש. ובמ"ש על דבריו.

ונראה דדעת מהר"א אזולאי זללה"ה, דלא אסורין באכילה אלא היכא שיש ענבים בכרם, אלא שטרם הגיעו לשיעור פול הלכן, אבל כל עוד שהכרם קטן ביותר ואין בו ענבים, גם באכילה שרי, ולזה ציין למ"ש השו"ע שם בסעיף י"ב, ששם כתב שכרם שיבשו עליו לגמרי כבזמן החורף וכו', אם זרע לא קידש כלל. ומשמע ודאי שמותר גם באכילה, [וכ"מ מדברי מפרשי המשנה בכלאים פ"ז מ"ב. ע"ש], ומיניה ניליף במכל שכן לגפן קטן שכלל לא הוציא פירות.

וכן מבואר להדיא בתשו' באר מים חיים למהר"ש ויטאל סי' פ"ה, שירק שגדל בכרם שיש בו ענבים קטנים שלא הגיעו לשיעור פול הלכן, מותרים הירקות בהנאה, אבל אם הגפן קטן מאוד ואין בו ענבים כלל, וכגון שעודם סמדר, בדיעבד מותרין אף באכילה. והבאתי דבריו בהער' בהברכ"י שם. וכבר כתבתי שם עיקר יישוב זה בקצור רב בהערותי שם הער' ב'. ע"ש.

והנה החזו"א בכלאים סי' ג' ס"ק כ"ו, העיר על דברי מהר"א אזולאי מהתוספתא סופ"ד [הביאווה הכס"מ והגר"א]: "גפנים שהשרישו הרי אלו אסורין ומקדשין, ואין מתקדשין עד שיעשו כפול הלכן". ומפרש הגר"א שאת התבואה מקדש מייד משהשריש הגפן, אבל הגפן עצמו אינו מתקדש עד שיעשה כפול הלכן. והרי זה להדיא דלא כד' מהר"א אזולאי שהתיר הירק הגדל בגפן קטן שלא הוציא פירות. וכן מפרש את התוספתא מהר"ס נ' אוחנא, מובא במלאכת שלמה פ"ז מ"ז, אלא שכתב שם להדיא דדעת הרמב"ם אינה כן, ולא ס"ל כהתוספתא. ע"ש. אבל הגר"א סובר שד' הרמב"ם כהתוספתא, דלפירוש הגר"א מה שכתב הרמב"ם ואם עקר וכו' מותר בהנאה, אבוסר קאי, אבל הירק לעולם אסור בהנאה.

אמנם כבר החזו"א עצמו כתב שם קודם לכן [מס"ק י"ז והמנשך], שאין פירוש הגר"א מתקבל בתוספתא, ופירש דמ"ש שמקדש הזרעים היינו בשכרם קדם, ומשום קנסא, אבל כשנזרעו הזרעים ואחר כן הכרם, שנזרעו בהיתר, לא מתקדשים הזרעים עד שיהיו ענבים בכרם כפול הלכן. יע"ש. ב. אלא שלמעשה כתב שראוי להחמיר. יע"ש. [ומדברי ר"ת בספר הישר חי' סי' תקי"ט בסופו, נראה שמפרש התוספתא כהחזו"א. ע"ש].

עכ"פ לפי פירוש החזו"א אין קושיא על מהר"א אזולאי מהתוספתא, שהרי נדון מהר"א אזולאי הוא בשזרעוהו גוים, ולא שייך בהם קנס כלל, והרי הרמב"ם כותב להדיא שכל שלא הגיעו הענבים לפול הלכן מן הדין הזעים מותרים אלא שקנסוהו, ובגוי לא שייך

קנס זה. ולכאורה אפשר דגם הגר"א נמי ז"ל הכי, דבגוי לא קנסו, והתוספתא והרמב"ם מיירי בישראל.

עולה מן האמור:

א. כרם צעיר מאוד שטרם הוציא ענבים וזרע בו אדם ירק, לפי התוספתא אליבא דהחזו"א הירק אסור בהנאה, משום קנס. וכן לדעת הגר"א הירק אסור. והרמב"ם אינו מחלק בזה בין קדם הכרם לזרעים וכו', ומתיר גם באכילה [ואפי' יש בכרם ניצנים סמדר], כך סוברים מהר"א אזולאי ומהר"ש ויטאל.

ב. אם זרע ירק ואחר כן נטע באותו מקום גפן, להמתירין בדין הראשון כל שכן כאן. וגם להתוספתא אליבא דהחזו"א, ה"ז מותר כיון שזרע בהיתר. ולמעשה חושש החזו"א לדעת הגר"א לאסור בכל גוונא.

ג. כל זה בזרע בקרקע ישראל. אבל בקרקע גוי, יש מקום לומר שלכו"ע כל שהכרם צעיר ואין בו ענבים [ואפי' יש בו סמדר], לא משנה אם קדמו הזרעים או הכרם, הירק מותר אף באכילה. וצ"ע בפרט זה.

הזרע שורת ירק ושורת תבואה כמה צריך להרחיק ביניהם

אדר תשסז

שאלתם בדברי הרמב"ם והרדב"ז ודרך אמונה בהל' כלאים פ"ג ה"ג, האם חולק הדרך אמונה על הרדב"ז.

בדין הראשון בהלכה כותב הרמב"ם שהרוצה לזרוע שורה של ירק בצד שדה תבואה, מרחיק ביניהם ששה טפחים. וכן הדבר מוסכם שאין הכונה לתלם אחד באורך ששה טפחים שרחבו כעומקו [טפח לכה"פ] כבהלכה י"ב, כמ"ש מהר"י קורקוס והרדב"ז והדרך אומנה ס"ק ס"ו.

והחידוש כאן הוא שכיון שאינו זרע שדה ירק אלא שורה בלבד, אין דינו כשדה תבואה לצד שדה ירק שצריך להרחיק ביניהם בית רובע, כמבואר בהלכה י"א.

מה שנתחבטו בו קצת המפרשים הוא שלא הזכיר כאן הרמב"ם את מדת האורך של הששה טפחים הנדרשים, כמו שהזכיר בהלכות ט' י' וי"ב. והסכימו מהר"י קורקוס והרדב"ז שדינו כדין תבואה כתבואה או תבואה בירק, שצריך י' אמות וחומש אורך [בית רובע]. גם הדרך אמונה כתב כן בס"ק ס"ו, אלא שרצה לפרט מה הדין אם השדה קטנה

מבתי רובע, ולכן כתב בתחילה שצריך ו' טפחים על פני כולה, ובהמשך כתב שהדין כשארובה מבית רובע. ולשונו קצת מגומגם בתחילתו.

בסיפא של דברי הרמב"ם מדבר על תלם של תבואה לצד תלם של ירק, וכותב שמספיק להרחיק ביניהם תלם אחד בלבד [נתבאר גדרו של תלם שם בהלכה י"ב]. זהו דעת מהר"י קורקוס והרדב"ז, שהסיפא של דברי הרמב"ם מדברים על שורת ירק לצד שורת תבואה. והחזו"א המובא בדרך אמונה ס"ק ע' סובר שאינו מדבר על תבואה בירק אלא על ירק בירק.

שאלתם מה נראה לענ"ד להלכה. הרדב"ז הרי מביא ודוחה שיטה זו, כיון שאם מדובר על ירק בירק אין מקום ההלכה כאן, אלא בהלכה י', שם דיבר על הרחקת ירק מירק. והרי ידוע מעלת הרמב"ם בסידור הדברים. ובפרט כאן שנראה לפנינו סדר דבריו ברור ומבורר, שבהלכה ט' כתב דין שדה תבואה בשדה תבואה. ובהלכה י' דין שדה ירק בשדה ירק. ובהלכה י"א דין ירק ותבואה. ובהלכה י"א דין שדה ירק בשורת ירק. ובהלכה י"ב ברישא דין שדה תבואה בשורת ירק. לכן קשה לומר שבסיפא של הלכה י"ב חזר וכתב דין שורה של ירק בשורה של ירק דווקא. שהרי הלכה זו עוסקת בדיני ירק בתבואה, ולא בדיני ירק בירק.

הגם שכידוע חלוקת ההלכות למספרים לא נעשית בידי הרמב"ם עצמו. אבל חלוקת הקטעים וסדר הדברים ודאי נעשה על ידו. וקשה מאוד לומר שהשמיט הלכה מדיני שורת ירק בירק, בהלכה י"ב כשדיבר על שורה של ירק ממין אחד ושדה ירק ממין אחר, וחזר אליו שוב אחרי שכתב דין תבואה בירק. זהו הנלענ"ד. כדברי הרדב"ז.

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
ראש כולל זרעים שע"י המכון
למצוות התלויות בארץ אלעד

צביעה מפירות שביעית

גדרי קדושת שביעית לדעת רש"י והראב"ד

א. במשנה ריש פרק ז' דשביעית: וממין הצובעין ספיחי איסטס וקוצה יש להן שביעית ולדמיהן שביעית. והובא משנה זו בב"ק (דף קא:). ופירש שם רש"י, יש להן ולדמיהן שביעית, שאין עושין מהן סחורה, דרחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה, ואסור לצבוע בהן דהיינו סחורה אבל מותרים הן להסיקן קודם זמן הביעור דהיינו דומיא דלאכלה.

והנה מה שפירש רש"י דאסור לצבוע בהן דהיינו סחורה, וכן משמע שם ברש"י שם דף ק"א ע"א גבי בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק דאמר קרא תהיה בהויתא תהא, ופרש"י שביעית אסור לעשות סחורה בפרותיה וכו'. ומשמע דאתא לפרש למה בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק משום דאסור לעשות סחורה, והוא כמו שפרש"י בע"ב דצביעה היינו סחורה. וצריך ביאור בכוונת רש"י דמה קרב צביעה לסחורה. ועי' פני יהושע שביאר על פי מה שפרש"י בסוכה (דף לט.) ד"ה אין מוסרין דמי פירות כו', דהתורה אמרה (ויקרא כה) לאכלה ולא לסחורה, שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן ולא שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר שביעית ולהעשיר וכו'. מבואר מדברי רש"י דאיסור סחורה הוא גדר בביעור, וכל פעולה הגורמת לקיום הפרות לאורך זמן נאסרה בשביעית, והשתא שפיר דימה רש"י הצביעה לסחורה.

ב. ועלה במחשבה לבאר בדיבוק חברים בכוונת רש"י שכתב דאסור לצבוע בהן דהיינו סחורה, דהבין רש"י דהחזותא של הצבעה הוי דומיא דדמי החפץ בסחורה, ונהי דהצבעה עצמו כלה וכמו שפרש"י בב"ק שם ד"ה יצאו עצים, דמיני צבעים בשעת רתיחת היורה כלה השורש וקלט הצבע ונמצאו הנאתן וביעורן שוה. ע"ש. מ"מ החזותא קיימת והוי דומיא דסחורה, וכמו שביאר רש"י בסוכה (דף לט.) ד"ה אין מוסרין דמי פירות כו', דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן ולא שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר השביעית ולהעשיר וכו'. ע"ש. ממילא הכא נמי בענין הצבעה החזותא המתקיימת לאורך זמן הוי דומיא דסחורה [וגם הפני יהושע בב"ק ביאר דברי רש"י על פי מה

שפרש"י בסוכה. ע"ש]. אבל קשה מה שפירש"י דף קב. דמשרה וכבוסה נמי הוי סחורה, והתם אין כאן חזותא אלא הוי הסרת הלכלוך גרידא.

והנראה לבאר שיטת רש"י בב"ק בהקדים עוד קושיא, דרש"י עצמו סתר לגזיזה, דבתחילה פרש"י (ב"ק קב.) דטעם איסור המשרה וכבוסה משום דהוי סחורה, ובהמשך ד"ה יצאו משרה וכבוסה כתב רש"י דפירות שסתמן לאכילה משעת יצירתן חייל קדושתן וכו' ואסורין למשרה וכביסה, דאין נהנין בקדושת שיעית לא הנאה הדומה לאכילה. ע"ש.

אשר על כן הנראה לענ"ד דמה שפרש"י דכביסה הוי סחורה וכן צביעה היינו סחורה היינו דכשם שלמדו חז"ל דשביעית אסור בסחורה משום דלא הויא דומיא דאכילה, וכמו שדרשו לאכלה ולא לסחורה, הכי נמי יש לנו לומר דאסור בכביסה וצביעה דלאו היינו סחורה, ולא התירה תורה שימוש בפירות שביעית אלא בשימוש שהוא דומיא דאכילה.

ג. ולכן מותר להסיק תחת תבשילו בדבר הקדוש בקדושת שביעית, וכמו שפרש"י ב"ק (דף קא:) ד"ה (דמין הצובעים) יש להן ולדמיהן שביעית וכו' ואסור לצבוע בהן דהיינו סחורה, אבל מותרין הן להסיקן קודם זמן הביעור דהיינו דומיא דאכילה. וכן משמע ברש"י שם (דף קב.) ד"ה סתם עצים להסקה נינהו, דספיחי סטים סתמן לצביעה הילכך חל עליהו קדושה ואסירי לאחר הביעור אף להיסק. ע"ש. מכלל דלפני הביעור מיהא מותרים בהיסק, ואף דהסקה הוי הנאתן אחר ביעורן, והיינו משום דהוי לצורך אכילה, דעד כאן לא אמרו רבנן דבעינן הנאתן וביעורן שוה אלא לקבוע על איזה מין חל קדושת שביעית, דכל שסתם הנאתו בשעת ביעורו חל עליה קדושת שביעית בשעת יצירתן כמו שפרש"י, ולכן מין שסתמו לאכילה חל עליו קדושת שביעית וכן מין שסתמו לצביעה נמי חל עליו קדושת שביעית, אבל אחר שנקבע על מין מסויים שחל עליו קדושת שביעית וכו"ל אין להשתמש בו אלא בשימוש הדומה לאכילה ולכן אסור לעשות בו סחורה דאינו דומיא דאכילה וכן אסור לכבס בו וכן אסור לצבוע בו. וס"ל לרש"י דאפילו במין שסתמו עומד לצביעה אסור לצבוע בו, דכיון דעומד לצביעה והנאתו וביעורו שוה חל עליו קדושת שביעית וממילא אסור לצבוע בו, דאין זה שימוש דומיא דאכילה. ודוק.

ונוכל לבאר בזה מה שכתבו התוס' בב"ק (דף קא:) ד"ה והאיכא עצים דמשחן, שכתבו דסתם עצים להסקת תנור ניתנו, דהוי הנאתן אחר ביעורן הילכך

אפילו להתחמם מותר, דלא חל עליהם שם שביעית. ע"ש. משמע דאם היה חל עליהם שם שביעית היה אסור להתחמם כנגדן, וצריך ביאור דלהתחמם כנגדן הוי הנאתו וביעורו שוה, כמו שכתבו התוס' שם. ולהנ"ל אתי שפיר דמ"מ אין זה שימוש דומיא דאכילה, ולכן אסור להתחמם בדבר הקדוש בקדו"ש כנ"ל.

ד. אבל תמוה מאד דברי רש"י, דהא משנה מפורשת היא (פ"ז מ"ג) הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר, שאין עושין סחורה בפירות שביעית. ופירשו הרע"ב והר"ש והרא"ש צובע לעצמו, דכתיב לכם לכל צרכיכם. וכן הוא בירושלמי ריש פרק כלל גדול, לכם כל שהוא צורך לכם, ותני עלה כגון אכילה ושתייה וסיכה וצביעה. והרמב"ם (פ"ה ה"א) כתב דמפי השמועה למדנו תהיה אף להדלקת הנר ולצבוע בה צבע. והוא מספרא (פ' בהר) הובא ברדב"ז וכס"מ ומהר"י קורקוס שם. וכן הוא בירושלמי (ריש פ"ז), דרבי יוסי בשם רבי לא, שמע מן הדא תהיה אף להדלקת הנר ולצבוע בה צבע.

וכתב הרש"ש בב"ק (דף קא:) דיש לדחוק דרש"י שאסר כאן הצביעה באיסטים ופואה, היינו כשעושה בשכר, והיינו כמשנה הנ"ל דלא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות שביעית, וביאר המברטנורה דצביעה בשכר היינו סחורה. ע"ש. אבל קשה מה כתב רש"י בדף קב. דכביסה הוי סחורה, וצ"ע.

ה. ושיטת רש"י בסוכה (דף מ.) דפליגי רבי יוסי ורבנן הן לענין קדו"ש הן לענין שימוש בפירות שביעית, דלרבנן גם קדו"ש וגם השימוש בפרות תלוי בהנאתו וביעורו שוה, ולכן יש איסור משרה וכבוסה בדבר שהוא קדוש בקדו"ש, דהוי הנאתו אחר ביעורו, ומאידך סבירא להו לרבנן דבעצים אין קדו"ש כיון דהנאתו אחר ביעורו. ולרבי יוסי לא קיים כלל תנאי זה דהנאתו וביעורו שוה, והכל תלוי בדבר השוה לכל אדם, לכן בעצים ס"ל לרבי יוסי דיש בהם קדו"ש, והיינו מה שאמרה הגמרא ועצים דהסקה תנאי היא, דלרבי יוסי יש עליהם קדו"ש, אלא דעכ"ז מותר להסיק בהם, דהוי שימוש השוה לכל אדם, ומאידך ס"ל לרבי יוסי דבדברים העומדים לאכילה שלכו"ע יש בהם קדו"ש מ"מ מותר במשרה כבוסה דהוי שוה לכל אדם.

ו. והתוס' בב"ק (דף קב.) הזכירו עוד שיטה, דרבי יוסי ורבנן לא פליגי לענין קדו"ש, דכולם מודים דזה תלוי בדבר שהנאתו וביעורו שוה, לכן בעצים העומדים להסקה אין עליהם קדו"ש לכו"ע, ופליגי לענין שימוש בפירות שביעית, דלרבנן גם

השימוש תלוי בדבר שהנאת וביעורו שוה, ולרבי יוסי כל שימוש השוה לכל אדם מותר לעשות בפרות שביעית לכן מותר במשרה וכבוסה. וכתבו התוס' דטעם זה אינו מיושב, דכי היכי דרבי יוסי דריש לכם לכל צרכיכם אפירות שביעית ולא בעי לכם דומיא דלאכלה, הכי נמי לענין לחול קדושת שביעית על כל דבר שהוא לכם דמאי שנא, דהא כולי חד קרא הוא והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ע"ש. ובאמת קושיא זו אפשר להקשות גם לשיטת רש"י בב"ק לפי מה שביארנו בה.

ז. והרשב"א הובא בשטמ"ק ב"ק (דף קב.) הביא דברי הראב"ד שביאר הא דתניא אין מוסרין פרות שביעית לתוך המשרה ולתוך הכביסה, פי' פירות הראויים לאכילה שיש בהם קדושת שביעית לא הותרו אלא באכילה אבל למשרה וכבוסה לא, משום דאין הנאתן וביעורן שוה ולא הוי דומיא דלאכלה, ורבי יוסי מתיר במשרה וכבוסה משום שהוא שוה בכל.

והבין הרשב"א מדבריו דאין קדושת שביעית חלה אלא על דבר שהוא ראוי לאכילה בלבד, ובדבר שראוי לאכילה שיש בו קדושת שביעית כנ"ל לא הותר להשתמש בו אלא שימוש כזה שהנאתו וביעורו שוה, אבל שימוש שאין הנאתו וביעורו שוה כגון משרה וכביסה אסור. ע"ש. והסביר הרשב"א דבאמת איסטים ופואה שאינם עומדים לאכילה ואינן ראויים אלא לצביעה אין עליהם קדושת שביעית כלל לרבנן, והמשנה שקבעה דאיסטים ופואה יש עליהם קדושת שביעית כתב הרשב"א דהא מני רבי יוסי היא והוא לשיטתו דס"ל דאפילו על עצים דהסקה יש עליהם קדושת שביעית. ולפי דבריו יוצא דעיקר התירוץ להא דרמי רבא בב"ק מאיסטים ופואה דיש עליהם קדושת שביעית לעצים דאין עליהם קדושת שביעית היינו דלא קשיא הא רבי יוסי הא רבנן.

ח. ויוצא דהרשב"א הבין להיפך מפירוש רש"י בב"ק, דלפי רש"י בב"ק קדושת שביעית תלויה בזה דהנאתן וביעורן שוה, והשימוש שמותר לעשות בדבר שיש בו קדושת שביעית הוא רק בצורך אכילה בלבד, ולפי שיטת הרשב"א ונהפוך הוא, דקדושת שביעית תלויה בדבר העומד לאכילה, והשימוש שיש לעשות בו היינו דוקא שימוש שהנאתו וביעורו שוה. ודו"ק.

ט. ואם כנים דברינו נמצא דפירוש רש"י בב"ק אינו תואם כלל למה שביאר רש"י בסוכה [ובלאו הכי כבר ציינו התוס' בסוכה וב"ק על שינוי הפירוש ברש"י בשתי המסכתות. וכבר לימד אותנו המהרש"א בקידושין (דף מב.) דכך דרכו של רש"י,

שבמסכת זו פירש כך ובמסכת אחרת שינה פירושן] דרש"י בסוכה (דף לט.) ד"ה אין מוסרין דמי פירות וכו', ביאר דלאכלה ולא לסחורה שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן דמיהן ולא שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר השביעית ולהעשיר וכו'. ע"ש. ובאמת שם (דף מ.) פרש"י ד"ה ולא לכבוסה, דמשרה וכביסה הנאתן אחר ביעורן וכו'. ע"ש. משמע דהבין דטעם איסור המשרה וכבוסה משום דאין מותר להשתמש בפירות שביעית אלא בשימוש שהנאתו וביעורו שווה ולא פירש דהוי סחורה. ולפי פירש"י בסוכה נראה דיהיה מותר לצבוע בפירות שביעית דהוי הנאתן וביעורן שווה אפילו אם סתמן עומדים לאכילה, דעד כאן לא נאסר לשירות פשתן ביין של שביעית אלא משום דכביסה הוי הנאתן אחר ביעורן, כמו שפירש שם רש"י, אבל צביעה דהוי הנאתן וביעורן שווה יהיה מותר, וכל שכן דדברים העומדים לצביעה שיהיה מותר לצבוע בהן. וזה דלא כמו שחשב הפנ"י בב"ק לבאר מה שפרש"י שם דאסור לצבוע בסטיס ופואה על פי מה שפרש"י בסוכה דאיסור סחורה הוי משום שלא יהנה לאחר הביעור. ע"ש. וקשה על זה ממה שפרש"י בב"ק דאף כביסה הוי סחורה. וכבר הקשה בספר זיו הים על ביאור הפנ"י. ע"ש.

בירור דברי הירושלמי ומקור דברי הרמב"ם

א. כתב הרמב"ם בה' שמיטה ויובל (פ"ה ה"ט) לצביעה כיצד דברים שדרך לצבוע בהן אף על פי שהן מאכלי אדם צובעין בהן לאדם, אבל לא צובעין לבהמה מפירות שביעית אפילו מאוכלי בהמה שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה.

הנה דברי הרמב"ם מפורשים בירושלמי ריש פרק ח' (דף כא:): אמר רבי יוסי מפני מה אוכלי אדם עושין מהן צביעה לאדם שכן צבעי אדם יש להן קדושה, יעשה מאוכלי בהמה צבועין לבהמה שכן צבועין לבהמה אין עליהן קדושה. ע"ש. ונראה ביאורו דכיון דהחומרים המיוחדים רק לצביעת אדם כמו איפור וכדומה יש עליהם קדושת שביעית, מזה הבין רבי יוסי דגם מאכל אדם מותר להשתמש בו לצורך צביעת אדם ואין כאן הפסד. אבל דבר שהוא מאכל בהמה אסור להשתמש בו לצביעת בהמה, שהרי חומרים המיוחדים רק לצביעת בהמה אין עליהם קדושת שביעית.

ב. וזה שקבע רבי יוסי דצבעין לאדם יש עליהם קדו"ש ואילו צבעין לבהמה אין עליהם קדו"ש, נראה דהיינו דגרסין בירושלמי (ריש פ"ז דף יח:): צביעין לאדם מהו שיהא עליהן קדושת שביעית, ומסיק דיש עליהם קדו"ש ולמדו כן מלכם כל

שהוא צורך לכם כגון אכילה ושתייה וסיכה וצביעה. וכן נראה כוונת הרא"ש בפירושו למשנה פ"ח מ"א שהביא דברי הירושלמי שם פ"ח וכתב דצבעי אדם יש עליהן קדושה "כדאמרין לעיל דשביעית נוהגת במיני צבעים". ונראה כוונתו לירושלמי פ"ז שהזכרנו שדן בצבעי גוף האדם. וכן ציינו בפ"י הרא"ש הנ"ל.

ג. ונראה כוונת הירושלמי שם דאף שכבר נתבאר במשנה שם ממין הצובעין ספיחי איסטים וקוצה יש להם שביעית ולדמיהן שביעת וכו', מ"מ הו"א דהיינו בחומרים המיוחדים לצבעי בגדים, וכדתנן במס' שבת (פ"ח מ"ה) אסטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן כסבכה, אבל בחומרים המיועדים לצבעי גוף האדם כגון איפור וכדומה הו"א דאין זה חשוב לחייבו בקדושת שביעית כיון שאינו מתקיים, קמ"ל שיש עליהם קדושת שביעית. [ועי' פני משה שכתב גם כן דהו"א לחלק בין צבעי בגדים לצבעי אדם]. וכמו שדנה שם הגמ' בירושלמי צבעין לבהמה מהו שיהא עליהם קדו"ש נישמעיןא מן הדא עיקר הורד ועיקר האגה אין בהם קדו"ש, וכמו שדנה הגמ' מיני כביסות מהו שיהא עליהם קדו"ש נישמעיןא מן הדא היירועית והבורית והאהל יש להן קדו"ש, בשמים מהו שיהא עליהם קדו"ש נישמעיןא מן הדא הפרח לבן והאורז אין עליהן קדו"ש. ע"ש.

ונראה דהכל כפשוטו דדנה בדברים שיש עליהן קדו"ש ואף מה ששאלה הגמ' בתחילת השמעתתא צבעין לאדם מהו שיהא עליהם קדו"ש וכו', הוא גם כן כפשוטו, אבל המפרשים בירושלמי ביארו שאלת הגמ' לענין אוכלי אדם אם מותר להשתמש בהם לצבוע אדם או לא, עי' ברכת מרדכי. ונראה דהיה להם קשה המשך הגמ' שם רבי יוסי בשם רבי לא, שמע מן הדא תהיה אף להדלקת הנר ולצבוע בה צבע ולא נמצאה מאבד את אוכלי בהמה, תיפתר בצבועין לאדם אמר רבי מנא תיפתר באוכלי בהמה לאדם ולית שמע מינה כלום, ע"כ. ופירש הר"ש על התו"כ, הובא בילקוט ראשונים, דדחי רבי מנא באוכלי בהמה לאדם ולית ש"מ כלום אבל ממאכל אדם לצבוע אדם לא. ע"ש. וכן ביאר הפני משה דברי רבי מנא. ונראה דהבינו כנ"ל דשאלת הגמ' היתה על אוכלי אדם אם מותר להשתמש בהם לצבוע אדם.

אבל לולא דבריהם היה נראה לבאר שאלת הגמ' כפשוטה אם יש על חומרים המיועדים לצבעי אדם קדו"ש, וזה חשבה הגמ' ללמוד מתהיה וכו' אף לצבוע בה אדם, ומיירי קרא באוכלי בהמה, כמו שביאר הברכת מרדכי. וזה ידעה הגמ' דלצבוע בהמה באוכלי בהמה אסור, וכמו שפשט רבי יוסי בירושלמי פרק ח' שהזכרנו, אשר על כן חשבה הגמ' דע"כ מיירי תהיה בצבעין לאדם, דהיינו בחומרים

המיועדים לצבעי אדם דיש עליהם קדו"ש, על זה דחי רבי מנא תיפתר באוכלי בהמה לאדם ולית ש"מ כלום, דלעולם בצבעין לאדם אין עליהם קדו"ש כלל, וכאן מה שריבה הכתוב מתהיה אף לצבוע בה צבע היינו באוכלי בהמה לאדם, דאוכלי בהמה ודאי דיש עליהם קדו"ש. ודו"ק.

הדלקה בשמן הנקנה בדמי שביעית

הירושלמי דשביעית (דף יט.) אמר להן רבי מאיר מחמיר אני בדמין מן העיקר, שהשמן של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בהן שמן אין מדליקין בו. והוא מתוספתא (פ"ה ה"ג). הביאה הר"ש (פ"ז מ"ב). ושם גרסינן מכר ולקח בו שמן "אחר" אין מדליקין בו. וכן הוא ברמב"ם (פ"ה ה"ח), מכרו ולקח בו שמן אחר וכו'. והיינו שמכר שמן של שביעית וקנה בדמים שמן אחר דאסור בהדלקה, והוא משום דהחמירו בדמים מהעיקר כמו שמוכיח רבי מאיר. והסביר הר"ש (הביאו המהר"י קורקוס) הטעם, דשמן ופרי עצמו מינכר ולא אתי לעשות בו סחורה, אבל הדמין לא מינכרי ואתי לעשות בהם סחורה. והוא גזירה דרבנן כמו שביאר בדרך אמונה (ס"ק נ).

והנה לשון הרמב"ם שם מכרו ולקח בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן שניהם אסורים בהדלקה, שאין מדליקין בדמי שביעית. וקצת משמע מלשונו דאף השמן הראשון נאסר בהדלקה. וכן הבין החזו"א (שביעית סי' יג אות כד) בדברי הר"ש.

אבל אין זה ברור, דלמה יאסר השמן הראשון. ועוד דאם כן איך הוכיח רבי מאיר מזה דהדמים חמורים מהעיקר [שוב ראיתי לפאת השולחן (סי' כד אות לו) שנתקשה בזה. וגם בר"ש שביאר טעם דאין מדליקין בו משום דשמן ופרי עצמו מינכר ולא אתי לעשות בו סחורה אבל דמים לא מינכרי ואתי לעשות בהם סחורה, ע"ש. משמע דהשמן הראשון לא נאסר ורק הדמים נאסרו] אח"כ ראיתי שכבר נתעורר בזה הברכת מרדכי (אות טו) וכתב שדברי החזו"א צריכים ביאור והביא שם שהבינת אדם נתקשה בלשון הרמב"ם והשאיר בצ"ע].

והיה נראה לומר דמה שכתב הרמב"ם דשניהם אסורים בהדלקה, קאי אהחליף שמן בשמן דסליק מיניה, והוא מבואר ביושלמי שם אמר רבי אימי בשם רבי יוחנן

החליף שמן בשמן שניהם אסורים [שוב ראיתי בברכת מרדכי (אות טו) דכן ביאר התורת הארץ פ"ח אות נ].

והטעם דשניהם נאסרו כתב הר"ש הביאו המהר"י קורקוס, דשמא משום דמיחלפי אהדדי (משמע דאף בזה דהחליף שמן בשמן לא הוה ברירא ליה כולי האי למה שניהם אסורים. וכן דקדק הפאת השולחן מלשון הר"ש).

ונראה מדברי הר"ש דהבין דהחליף שמן בשמן היינו שמן של שביעית בשמן של חולין [ודומיא דרישא דמכרו ולקח בו שמן דמיירי דלקח בו שמן של חולין]. וכן ביאר הדרך אמונה (ס"ק נא). וסיים הר"ש דהיינו דקאמר בתר הכי כיצד הוא מחליף שניהם של חולין [ועי' מהר"י קורקוס דהר"ש היה לו גירסא אחרת בירושלמי], כלומר שיסברו דשניהן של חולין שהוחלף בשביעית. ע"ש. משמע כוונתו דיחשוב על השמן של שביעית שהוא רק דמי שביעית ויבא לחלל אותו על דבר אחר של חולין, ויחשוב שחזר להיתרו הראשון שהיה של חולין והותר אף בסחורה. גם בחכמת אדם (פרק יז סעיף יז) ראיתי שכתב שאין מדליקין בדמי שביעית שלא יבא לעשות סחורה. [ובדרך אמונה (ס"ק נב) ביאר דיבא לחללו ואז יותר גם השמן הראשון בהדלקה. ע"ש. ולא איתברר לי דבאמת השמן הראשון מעיקר הדין מותר בהדלקה ואין טעם לאוסרו מטעם זה].

ואני בעניי לא הבנתי עיקר טעם זה, דמה הועילו חכמים במה שאסרו גם השמן הראשון בהדלקה, ואדרבה השתא דשניהם מותרים באכילה ואסורים בהדלקה טפי יבא להחליף ביניהם. ושמעתי מהרב חדד נר"ו שרצה לבאר דיבא לחשוב על השמן של שביעית דפקעה קדושתיה לגמרי, דהגע עצמך איך יתכן שהשמן של שביעית עצמו אסור בהדלקה והשמן השני שהיה של חולין חמור ממנו ונאסר בהדלקה, וכדי למנוע זה אסרו חכמים שניהם בהדלקה. ודפח"ח. אבל אין זה במשמע בדברי הר"ש שכתב להדיא שיסברו דשניהם של חולין שהוחלף בשביעית. ע"ש.

וכבר עלה במחשבה לפני לבאר בפשיטות (לולי דברי הר"ש) דיבואו לאחלופי אהדדי ויבא בטעות להדליק בשמן של דמי שביעית שאסרו חכמים בנדלקה ולפיכך אסרו שניהם בהדלקה, והשתא יובן הא דגרסינן בתר הכי בירושלמי (לפי גירסתנו) כיצד הוא עושה וכו' מחליף שניהם של חולין. פי' שיחליף שני השמנים בפרות אחרים של חולין ואז השמן של חולין חזר להיתרו לגמרי ומותר בהדלקה, וממילא חזר השמן של שביעית נמי לדינו דמותר בהדלקה, דשוב אין לחשוש שמא

יחשוב על שמן של דמי שביעית שהוא של שביעית עצמו. ומה שהוצרך להחליף שתי השמנים שלא יבא להחליף רק השמן של שביעית וישאר השמן של דמי שביעית אסור בהדלקה כמו שהיה, ודו"ק.

אח"כ ראיתי מה שרצה לבאר הדברי ישראל על החכמת אדם (פרק יז אות מב) במה שכתב הרמב"ם דשניהם אסורים דהיינו השמן שקנה והשמן שהחליף, והטעם כמו שמסיים הרמב"ם שם דשניהם אסורים בהדלקה "שאינ מדליקין בדמי שביעית", אבל לעולם השמן הראשון בשני המקרים מותר בהדלקה וכמו שכתב הרמב"ם בריש ההלכה להדלקת הנר כיצד שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו, ע"ש. אבל קשה לי על ביאורו שהרי מקור דברי הרמב"ם מדברי הירושלמי שכתב להדיא דהחליף שמן בשמן שניהם אסורים ומה לנו לפרש הרמב"ם בענין אחר, ודו"ק.

והנה הברכת מרדכי (אות טז) הביא פירוש אחר בדברי הירושלמי (על פי הפני משה וספר ניר, ושכן נראה מדברי הבינת אדם. וכן הבין המראה פנים) דהחליף שמן בשמן היינו בשניהם של שביעית ושניהם אסורים בהדלקה משום דכל אחד נעשה דמי שביעית של חברו, וזהו דאמרינן בתר הכי כיצד הוא עושה רבי חזקיה בשם רבי ירמיה מחליף שניהם של חולין. ע"ש. [והר"ש היה לו כאן גירסא אחרת כמבואר במהר"י קורקוס]. והיינו דעל ידי זה יעברו דמי השביעית על החולין בתראי ויחזור השמן של שביעית להיתרו הראשון. שוב הראו לי למשנת יוסף (פ"ז מ"ב) בשיטות המפרשים שהביא דברי הרידב"ז שהבין דגם הר"ש מפרש הכי דברי הירושלמי דמיירי דהחליף שמן של שביעית בשמן של שביעית, ע"ש. וצריך ביאור איך למד כן בדברי הר"ש.

והנה הגר"א בשנות אליהו החזיק בגירסת הירושלמי מכרו ולקח בו שמן אין מדליקין בו, ולא גרס ולקח בו שמן "אחר". וביאר הגר"א שמכר דברים אחרים שאינן ראויים להדלקה (כגון יין) ולקח בהן שמן, אין מדליקין בו משום שנותנין לשמן חומרי היין שאינן ראוי להדלקה [ונראה פשוט לפי זה דה"ה דשמן זה יהיה אסור בסיכה, כיון שהיין של שביעית דאתי מחמתיה אינו ראוי לסיכה. ועי' בברכת מרדכי אות יג שדן בזה]. אבל אם מכר שמן וקנה בדמים שמן אחר פשיטא שמותר דמה גרע מהשמן הראשון. ע"ש.

וגם בהמשך הגיה הגר"א בדברי הירושלמי החליף שמן "ביין ויין" בשמן שניהם אסורים והטעם משום דנותנים עליהם חומרי שניהם. ומיאן במה שכתוב אצלנו

בירושלמי החליף "שמן בשמן" שניהם אסורים בהדלקה. והוא לשיטתו דשמן בשמן לא נאסר בהדלקה כלל .

ועי' ברכת מרדכי (אות יח) שהרידב"ז הקשה לשיטת הגר"א דאיך הוכיח רבי מאיר מזה דהחמירו בדמים יותר מבעיקר, דהאיסור להדליק אינו משום שהחמירו חכמים אלא שכך היה קדושת הפרי המקורי. וע"ש שהתורת הארץ תירץ דמדין תורה אף בהחליף שמן ביין היה צריך להיות שהשמן השני יקבל דין קדושת שביעית של שמן והיה צריך להיות מותר בהדלקה, רק חכמים החמירו עליו לתת לו דין של הפרי שחיללו עליו. ע"ש. [ושם בברכת מרדכי ציין למה שכתב החזו"א (יג, כד) שהחליף יין בשמן אסור מן הדין וכתב דיש לדון בכוונתו].

הרב **יחזקאל מוצפי** שליט"א

ביהמ"ד בני ציון ירושלים ת"ו

הישובים אופקים, שדרות ונתיבות והסמוכים להם האם הם מכיבוש עו"מ ועו"ב

שאלה: יש לעמוד ולברר בדין הישובים והמושבים הנמצאים דרומית ומזרחית לאשקלון, האם כבשום עו"מ ועו"ב ונוהגים בהם דיני שביעית, או נימא שדינם כדין עזה, שלא כבשום עולי מצרים ולא קדשום עולי בבל, וא"כ יש לברר האם הדין כן לשאר הישובים הדרומיים לאשקלון ממזרח לה עד נחל מצרים, ולפ"ז יל"ע באופקים שדרות נתיבות ועשרות מושבים הסמוכים אם הם בחיוב תרו"מ ושביעית.

א. שיטת הרב בעל האדמת קודש בכיבוש עו"מ בדרום

כתב בספר אדמת קודש [דף קמה.] שעולי מצרים לא כבשו את כל הגבולות המפורשות בפרשת מסעי כי אם השאירו חמישית מהארץ בלא כיבוש, וכמו שבצפון לא כבשו מעכו ועד כזיב, ה"ה בדרום לא כבשו עד נחל מצרים "אלא גבול כיבוש עולי מצרים בדרום הוא בקו ישר מקדש ברנע צפונה עד אשקלון, וכל השטח המערבי דרומי מנחל מצרים ועד אשקלון לא כבשוה". עש"ב. וכוונתו ז"ל שמותחים קו ישר מאשקלון עד קדש ברנע שהוא כמאה ועשר ק"מ מצפון מערב שהוא אשקלון ועד קדש ברנע בדרום, ובאורך של יותר ממאה ק"מ לא כבשוהו עולי מצרים ולא עולי בבל ודינו כדין חו"ל, וכמו שאשקלון ועזה שהם חו"ל ה"ה לכל השטח הדרומי להם בקו קדש ברנע הוא חו"ל כיון שלא כבשוהו עו"מ. ודו"ק. ולפ"ז יש לבדוק אלו הם הישובים הנכנסים בתוך הקו הזה. ולדעתו יש לדונם כדין חו"ל גמורה ופטורים מתרו"מ ושביעית.

ב. בדברי האור לציון שביעית בנ"ד

וחזות קשה חזינן בספר אור לציון [שביעית פ"ו עמ' ע"ט] וז"ל, ומצד מערב הים התיכון הוא הגבול לכל דבר, אולם בדרום מערב כל אזור אשקלון ורצועות עזה ואל עריש מערבית מהקו היורד מאשקלון לקדש ברנע שבאזור הנגב, ובכלל

זה העיירות נתיבות אופקים ותפרח, הם בפטור לענין שביעית, ומ"מ אין לעבור שם עבודות קרקע, "אבל נראה שמעיקר הדין היה אפשר להקל להתיר את הירקות שם משום איסור ספיחים", ואולם העיר באר שבע היא מארץ ישראל. ע"כ. ובבאורים שם האריך בדיני הערים עזה ואשקלון ובשיטות הפוסקים בנידון, וכתב מכיון שדעת הרש"ס ועוד דעזה היא בחו"ל ואינה מכיבוש עו"מ, ולדעת האדמת קדש כל האזור המערבי מאשקלון ועד קדש ברנע אינו מכיבוש עולי מצרים, ולפי זה אין כלל דיני שביעית במקומות הללו, ומותר אף לעבוד שם, וכל שכן הספיחין מותרים שם. ולדעת התבואות הארץ כל איזור זה הוא מכיבוש עולי מצרים בלבד, ולפ"ז אסור לעבוד במקומות אלו אבל ספיחין מותרין שם, והנה נפק"מ להלכה מכל זה מלבד אשקלון ורצועת עזה ואיזור אל עריש גם בכל הישובים שממערב לקו שמאשקלון לקדש ברנע, וכגון העיירות נתיבות ואופקים ותפרח, שאפשר שמותרים בעבודת קרקע או שלכל הפחות לא יהיה בהם איסור ספיחין, ונראה להלכה שבמקומות אלו וכגון איזור אל עריש ונתיבות וכו' אף שאין להקל שם בעבודת קרקע מ"מ הספיחין מותרין שם, ולענין תרו"מ יפרישו בלא ברכה. עכת"ד.

ג. ונראות נפלאותי על מש"כ לקחת את דברי האדמת קדש להלכה כנגד דעת כל הפוסקים, ועריבך ערבא צריך להוציא מתחום א"י שטח כה נרחב, ונראה שמה שהטעהו הוא שכרך את דין אשקלון ועזה עם גבול האדמ"ק, וכל מה שבדרום דן כדין עזה, וסמך כדין הפוסקים שעזה הוא חו"ל גמור, והנה מלבד מש"כ בשו"ת שדה יחזקאל [בח"א סימן ו'] דדעת ר"ת [תו"ס גיטין ב'] והרמב"ן והריטב"א [שם] ועוד רבים שעזה היא בכלל כיבוש עולי צרים ויש גם מאן דס"ל שהוא בכלל כיבוש עו"ב, וכ"פ החזו"א בשם הגר"א להחמיר, ומ"מ בארנו שלדעת הרמב"ם אשקלון ועזה הם מובלעות חו"ל בתוך א"י וכל שאר השטח עד נחל מצרים קדושה נמי עולי בבל, ושכ"כ בכפתור ופרח בכמה מקומות. וכ"כ הרש"ס ומהרי"ט דעזה עצמה אינה בגבול עולי בבל אבל תחומה הוא בגבול עולי בבל. וע"ש שהארכנו שעזה עצמה וכן אשקלון העתיקה פטורים מתרו"מ ושביעית וכדעת הר"מ, אבל תחומיהן הן א"י גמורה, ולפ"ז אין לתלות את המשך הגבול שמדרום לאשקלון ועד קדש ברנע בתחום עזה, וזה לא עלה ע"ד האדמ"ק ושני דנים נפרדים להם. וכן מש"כ שם באור לציון להביא סמך מדברי הרש"ס ומהרי"ט, והם כתבו בפירוש שדווקא הערים עצמן אשקלון ועזה אינם בתחום א"י אבל חוצה להם קדשום אף עו"ב, וכמש"כ שם

בבכרייתא דתחומין דאפילו את רפיח קדשו עולי בבל. ומכאן נמי קשה על האדמ"ק היאך פסק כנגד רבותינו הראשונים בדין אשקלון ועזה, ואפי' הרמב"ם שדנם כדין חו"ל כתב שעד נחל מצרים החזיקו עו"ב ועו"מ, ובארו באחרונים שדוקא את הערים עצמן לא ירשו וקדשו והרי הם מובלעות חו"ל, אבל חוצה להן קדשום.

וביותר קשה על דבריו, שאינו תואם את המציאות, דאפי' את"ל שנסמך ע"ד יחיד ונמתח קו ישר מאשקלון לקדש ברנע, הנה הערים נתיבות אופקים ותפרח יכנסו ודאי בתוך תחום באר שבע והם יותר מזרחיים מאשקלון ועזה. והדברים בדוקים. ואפי' אם נקח קו ישר מאשקלון העתיקה ולפמש"כ באדמ"ק וגם נתרחק כלפי חוץ כמה ק"מ ונרד לצד דרום עד אל עריש, הערים הנ"ל הרי הם מחוץ לקו לצד מזרח ואפי' לדעת האדמ"ק הרי הם בתחום א"י, וכל שכן הישוב תפרח שהוא יותר בפנים הארץ, ואפי' אם נמתח קו מאשדוד ולדרום הרי הוא יכלל בתוך א"י, ואמנם עדיין יש כעשרים ישובים קטנים באזור שנמצאים לפ"ד האדמ"ק מחוץ לגבול א"י לפי שלא כבשום עו"ב ועו"מ, ומהם בצפון הרצועה, זיקים, נחל עוז, בארי, נירים, זוהר, מבטחים, סופה, תלמי יוסף, דקל ועוד. אבל כבר בארנו דשיטה יחידאה היא, ויש להחמיר שם כשאר השטח שכבשוה עו"ב ולנהוג שם שביעית ותרו"מ, מעיקר הדין בברכה.

ד. וכ"כ בשו"ת משנת יוסף [ח"א סימן מ"ז] ע"ד הישוב עלומים הסמוך לעזה מזרחית דרומית לה, שלפי הנמצא במפה מקומו כשני ק"מ מערבית לקו הגבול של בעל האדמת קודש ושדותיהם הם במערב המושב, וכתב דודאי יש לנהוג שם בכל המצוות, כי דעת רוב הראשונים שתחום עזה כבשוה עולי מצרים, ויש דס"ל דאף עו"ב כבשוהו, וכמש"כ החזו"א בשם הגר"א, ובפרט שעלומים אינו בעזה אלא בסביבתה ותחום עזה נידון כשטח שכבשוה עו"ב, וכמש"כ ברש"ס ועוד. ולפ"ז יש להחזיק את עלומים לא"י גמורה אשר בשטח עו"ב. והגם שהאדמת קודש מוכיח כשיטתו, מ"מ דעת כל רבותינו הנ"ל מכרעת כנגדו, ולא עוד אלא שגם לדעת האדמ"ק ברור שעלומים ושדותיה נמצאים מחוץ לגבול עו"מ, והסברא נותנת שקו הכיבוש היה תלוי בטופוגרפיה, דהיינו שהכיבוש הגיע עד דרך מסוימת גבעה, הר, עמק או נהר, והאדמת קודש לא מצא מקדש ברנע עד אשקלון נקודה באמצע, ולכך מתח קו ישר ביניהם, אבל למעשה כל מקום שהוא בסביבות קו הגבול שלו אפי' אם הוא בחוץ הרי הוא בספק גדול שמא כבשוהו עו"ב וכו', א"כ ודאי שצריך לשמור שם

שביעית כהלכתה. עכת"ד כיע"ש. וכ"כ ידידנו הרש"ז רווח הי"ו בשו"ת חלקת השדה [גבולות הארץ ס"י ד'], והעלה שדעת האדמ"ק היא דעת יחיד כנגד כל הפוסקים ואינה להלכה, ומש"כ באור לציון צ"ע. ומשכ"ש שכל הראשונים כתבו היפך הדברים, וגם אם יפקפק על גבולות עולי בבל, הרי לדעת הרמב"ם עולי מצרים ודאי כבשו מאשקלון לנחל מצרים, ועוד שהישובים אפקים תפרח ואף נתיבות הם בודאי בפנים הרו של קדש ברנע, ונראה שאפי' לדעתו עו"ב כבשו את המקומות האלו, ואין להקל שם בספיחין וכו'. עש"ב.

מסקנא דדינא:

- א.** כל הישובים שבדרום מאשקלון ועד קדש ברנע חייבין בתרו"מ ובשביעית, כדין שטח שכבשוה עולי בבל.
- ב.** אין מקום להסתפק ולהקל בעיירות אופקים נתיבות שדרות תפרח ועוד, ודינם כדין א"י גמורה.

מדור סקירת ספרים חדשים

בשורה טובה לעולם התורה

ספר תולעת שני - דגים

בשנים האחרונות עקב מאמץ ומודעות גבוהה של תלמידי חכמים העוסקים בתחום הכשרות, החל ציבור להכיר ולשמוע על בעיות כשרות שלא היו ידועים ומפורסמים, אחד התחומים היותר בולטים הוא נושא "כשרות הדגים". מקובל היה לחשוב שדג כשר שיש לו סנפיר וקשקשת יש בו תולעים בזימים ובקרביים, שאותם בלאו הכי מנקים זורקים, והכל בסדר. אבל עם התפתחות הטכנולוגיה והמעבר לגידולי דגים בתנאים חדשים – מכלאות ובריכות דגים, ויבוא של זנים חדשים מכל העולם, מתברר שהדבר רחוק מן המציאות!

עם העבודה המאומצת של תלמידי חכמים בודדים ויקרים שהקדישו את זמנם ומרצם לבירור הנושא נתגלה לפנינו עולם חדש, בים ישנם סוגי טפילים רבים שונים ומשונים, בכל איזור בים ישנם דגים שונים, ולכל איזור טפילים משלו, וכן הטפילים המצויים בבריכות דגים אינם דומים לטפילים הנמצאים בים. ואין צריך לומר שדין טפילים אלו הם כדין שרץ המים שיש באכילתו איסור תורה בארבעה לאוין. וכדי לדעת כיצד להסיר תולעים וטפילים אלו יש צורך של ממש להכיר את הטפילים השונים, את מיקום הטפילים ואופן חייהם, ובכך לדעת כיצד להסירם ולהימנע מאכילת איסורים חמורים אלו.

לנושא חשוב ויקר זה התמסר בכל כוחו יו"ר המכון הרה"ג רבי שניאור זלמן רווח שליט"א, פרי עמל ומחקר של שנים רבות, ימים ולילות בארץ ובעולם, הביא לכתיבת הספר הנוכחי העוסק כולו בכשרות הדגים לפרטי פרטים. מבנה הספר ערוך בטוב טעם מלווה במאות תמונות צבעוניות על כל פרט ופרט.

הספר מחולק למדורים:

- החל ממבוא מקיף וסקירה כללית - על תכונות הדגים ומבנה קשקשים וסנפירים בדגים שונים, על שיטות הדיג בארץ ישראל ובעולם, שיטות הדיג השונות, תערובת דגים טמאים בדגים טהורים עקב שם או מראה דומה.

- דיני שרץ המים – אלו שרצים אסורים ואלו מותרים, ושרצים שנתערבו וכו'.
- הכרת סוגי הטפילים השונים המצויים בדגים (מלווה בעשרות תמונות).
- חלקו העיקרי של הספר מכיל רשימת דגים וביצי דגים [כמאתים מינים] מסודרת בסדר א-ב, שבו מפורט ומוסבר כל דג ודג - היכן גדל, האם יש בו טפילים והיכן מצויים, ואופן בדיקת וניקוי הדג בהתאם לסוגי הטפילים ולאופן השימוש בו.
- סימני טהרה ודיון בכשרות הדגים השונים, כ"בלו מרלין" "קינג קליפ" ואחרים.
- בירורים ותשובות בהלכה בעניני כשרות דגים. טפילים בדגים. ביצי דגים ועוד.
- מפתח ענינים – אינדקס.

כרך זה - העוסק כאמור בכשרות הדגים - הינו חלק אחד מארבעה כרכים העוסקים בעניני תולעים בפירות, בירקות ובקטניות. כבר כעת נמצא בהכנה סופית לקראת הדפסה הכרך ההלכתי המוקדש לבירור הלכתי מקיף של כל פרטי "הלכות תולעים".

ברכתינו לרה"ג המחבר שלט"א שיזכה לראות ברכה ונחת בעמלו, ויפוצו מעינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדרה. אמן.